

~~L $\frac{27}{152}$ m/£ (M)~~

L $\frac{£}{303}$ (P)

Par muhsu
basnizas dseefnu-grahmatahm

no

J. Neulanda,
Walmeeas mahjitaja

preešchâ lašihšs Latweešchu draugu beedribâ,
Rihgâ, 8. dez. 1904.

1933
✓
Jārb. 1969 g. 24 VII

L. V. B.

In.

116.566.

0310081916

Дозволено цензурою. — Рига 11-го января 1905.

Drukats P. Skrajtīks tipogrāfijā, Valmeerā.

Bar muhju basnizas dseeſmu- grahmatahm.

Pehdejõs 50 gadõs ir preekſch Latweeſchu kriſtigahs ewang.-tizigahs draudjes leels un ſwarigs darbs ſtrahdahts. Bihbele, dseeſmu-grahmata, basnizas agende, katkiſmis un 3 ziti tizibas apleezinaſchanas rakſti (1. Augsburgas tizibas apleezinaſchana, Schmalkaldes tizibas-lozetki, Lutera leelais katkiſmis) ir pahrraudſiti un pahrlabotâ waladâ no jauna iſdoti. Bet tas darbs pee dseeſmu-grahmatas wehl naw galâ, lai gan Kurjemneeki 1878. gadâ pahrraudſitu jaunu dseeſmu-grahmatu iſdewa, un Widjemê 1891. gadâ to tagadejo pehz Widjemes mahzitaju ſinodes uſdewuma 1880—1889. pahrraudſito dseeſmu-grahmatu drukâ laida, un ſcho gadu Kurjemneeki ſawai dseeſmu-grahmatai wehl jaunu peelikummu no 100 dseeſmahm ir peedewuſchi klah. Bihbele, agende, katkiſmis mums wiſeem ir kopâ, un eſam ari, waj dihworam ſchapius waj winpus Daugawas, kopâ pee ſchihm grahamatahm ſtrahdajuſchi. Bet dseeſmu-grahmata mums Widjemneekem un Kurjemneekem ir wehl katram ſawa, ſur jau Bahzu draudjes wiſâ Kreemu walſti ir weenojuſchahs. pehdejâ laikâ pee weenas grahamatas, un ari mums leelumõs dseeſmu tahs paſchas ween ir, un tã no tehwu-tehwa laikeem eerasta ſahrtiba ta pati ir abahm grahamatahm, tã ſa redſams, ſa no weenas ſaknes abas ir iſauguſchas. Bet ſchai ſinâ ta weza ſchkinſchanahs wehl paſtahw, un daſchadu apſtahktu dehl ta tiſ lehti newarehs tiſt pahrwahreta. Bet labi jau ir, ſa to weenoſchanos mehrki patur azis, un ſo labi grib, to ari reiju panahks.

Schim mehrkim nu noderehs ari, fo gribu fajihit par to, fà ar muhfu djeefmu-grahmatu no wezeem laifeem ir gahjis, un fà to ihfuma jau tagadejahs Widjemes djeefmu-grahmatas preefchwahrdôs efmu ifteizis. Za-eeepajihstahs ar to, kas lihdi fchim strahdahts, ja grib fefnigi darbu u; preefchu weft un zereto galu fafneegt. — Bet te man tuhlin eefahkumâ jafafa, fa man wairaf awotu naw bijufchi, no fureem fehhs jinas fmelt par muhfu djeefmu-grahmatas listeni, fà Walmeeras mahzitaja-muiſchas grahmatu fkapis, furâ gan laba teeſa wezu djeefmu-grahmatu ronahs, bet wiſas tomehr ne, fà to atkal no jauna dabuju redjeht, kad Kurjemes tagadejo djeefmu-grahmatas peelikummu zauri fkatiju. No tahm 100 djeefmahm, kas tur ir, kahdas 22 newaru jawâ djeefmu-grahm. krahjumâ atraft; man kahdas 50 ari ir, bet tahs 22 ir nentas un tulkotas no kahdas 51-mâs, un tahs man naw, un tà daſcha zita ari truhks, kas peederetu pilnigai muhfu djeefmu-grahmatu wehsturei. Nemeet tapehz par labu, fo fpehfchu wehstih.

Zif es redju, tad muhfu djeefmu-grahmata ir peedjihwojuſi 4-jadus laikus, proti:

1. jawu wahjo fahkuma laiku no 1587. gada, fur Riwijs to pirmo reiſ iſdewa, lihdi kamehr pehdigâ Manzela grahmatâ jau nahja Fureckera djeefmas klah, ap 1670: nerihmeto dj. laikmets.

2. jawu jeedu laiku no 1670—1770. fur Fureckers, Bienemans un Diezis ar jawahm lihdi fchim nepahrſpehtahm 300 djeefmahm muhfu tagadejai djeefmu-grahmatai pamatu liſa un tee djeefmineeki peelikumâ, wimu ſtarpâ wez. Stenders, to ar kahdahm ſwarigahm 200 djeefmahm pawairoja, kas beidsot Widjemê tifa kopâ ſaliktas tai no Rawensberga un Lenazfcha iſdotâ tà ſauzamâ wezâ dj. gr.: bagatais ſwarigo tizibas = djeefmu laikmets.

3. jawu pakriſchanas laiku 1770—1830., fur wezahs ſpehzigahs tizibas djeefmas razionalifma laika apfluſa un tifa atmeſtas, un wimu weetâ nahja gluſchi jaunâs gan glihtâ walodâ, bet nabadſigas ſatura

un djejas finā, tai tā ņauzamā jaunā grahmatā: jauno racionālistu-djeeņmu laikmets.

4. ņawu atjaunoņšanas laiku no 1830. lihdi ņchodeen, kur pehņ atmeņtāhs „jaunāhs grahmatāhs“ tāhs weztehwu djeeņmas, kas mahjās nekād nebij apfluņuņchās, lihdi ar iņlaņitāhm brāhku draudņes djeeņmahm un labu datu jaunakeem pahrzehlumeem iņ weztehwu mantojuma atkal no jauna nahņa baņn. di. grahmatās un rodāhs tahdas wehl jo deenas klahņ weņā tizibas garā un ņpehņā: wezo tizibas djeeņmu atjaunoņšanas laikmets.

1. Nerihmeto djeeņmu laikmets:
1587—1670.

Tāhs pirmāhs ņinas par muhņu djeeņmu-grahmatāhs ņahkumu ir paņneedņis latw. draugu beedribā winās tagadejāis goda preņidentes kgs Dr. Bielenstein-mahņ., 1887. g., kas latw. grahmatneezibas eeņahkumam preeņņch 300 gadeem par peeminu kopā ar ņchihņ beedribās godabeedri prof. Dr. Bezzenberger kgu bij no jauna likuņchi driket (ņelgawā pee Behra 1886.) tāhs pirmāhs Latweeņchu djeeņmas, kas lihdi ar katņiņmi, ewangelijumeem un leņzioneem un zeeņšanas ņtahsteem ir tāhs pirmāhs driketas grahmatas Latweeņcheem. ņchāi djeeņmu-grahmatai ir uņrakņts: „Undeutsche Psalmen un geistliche Lieder, welche in den Kirchen des Fürstenthums Churland und Semgallien in Lieflande gesungen werden. Königsberg bei George Ofterbergern 1587.“, t. i. Latw. djeeņmas, kas Kurņemes un Semgales baņnijās Widņemes datā teef djeedatas. Pee ņchihņ grahmatas ņtrahdajuņchi pirma Kurņemes leekunga Gotthard Kettlera uņdewumā Dobeles mahņ. ņahnis Riwiuņ, miris 1586. gadā, ee-preeņņch tā tā ņauzama roņas-grahmata (ņuchiridion), kur ņchihņs djeeņmas bij eekņchā, wehl bij laudis nahkusi, — tad wina lihdiņtrahdneeki, Kriņchņahnis Wiņe, ņhņawas, tad Riņgas domas baņn. mahņ., Ernests Baltajars Lembreks, ņufuma mahņ., Gotthards Reimers, Bauņkas mahņ. un ņahnis Begmanis, ņaldus mahņ. — Bet tā ņchihņs

grahmatas eewada-wahrdôs lafam, tad lihdi ar Kurjemes leelkungu Gotthardu, kas grahmatas druku aijmaksajis, un to lizis wišas ņawas jemes draudšes iņplahitiht, leeli nopelni kâ darba ņkubinatajeem un gahdneefeeem bijuņchi leelkunga padomneefam Salamanam Henningam un Kriņchjahnam Schröderņam, Kurjemes baņnižu pahraudņitajeem. — Šhini grahmatâ atrodahs 10 Dahwida dņeeņmas un žiti gabali no bihbeles, liturgiņkas luhgņchanas un 48 baņnižas dņeeņmas, to ņtarpâ 28 no Lutera dņeeņmahm tulkotas, weena no muhņu pirma ewangelijuma mahžitaja Knöpņena Rihgâ, bet wišas beņ rihmehm un ņinama ņilbju ņkaita, un tahdas ir dņeedatas, ka dņeeņmu wahrdeem peedriketahs notes rahda. Par peemehru peelikņchu ņche pirmo pantimu no „Deews Kungs, mehš ņlawejam“. Tas ņkaneja ņchai muhņu pirmajā dņeeņmu grahmatâ tâ:

Kuny Dewš, thoew teitczam mhes,
 Kuny Dewš, mhes patteitczam thoew,
 Thoew Thews erkan muņņige
 Godhe ta paņņoule ņchurp unde turp.
 Wueņņe Engel unde Debbes droudtcibe,
 Und kas peder py touwe Gode.
 Arridtczan Cherubin und Seraphin
 Czede allassin ar auryte balyne.
 Sweetcz gir muņņe Dewš,
 Tas Kuny Zebaoth.

Un Knöpņena dņeeņmas „Kungs Kristus, kas neņahžis“ (Herr Christ der einig Gottes Sohn) pirmais tulkojums ir ņchis:

Kuny Christ tas wenige Dewe Dhels,
 Ta Thewe erkan muņņige,
 No winge Szyrdecz Jņauczis,
 Eydtecz ka tur ņtawe rartytz,
 Thas gir ta Rite Szwayrne,
 Szouwe Spidumme ņtepe thas thale
 Prexkan czittemš Szwayrnešs ņkaydre.

Das ir tas eefahkams muhfu djeejmu-grahmatai, kas muhfu Latweefchu draudjehm ta jewifchki palikufi mihla, ka ihpafchi fcho fauz par „grahmatu“ preefch wijahm zitahm. Lai nu ta ortografija, ko Wahju mahjitaji fchim pirmam Latweefchu rakstam dewufchi, mums tagad ifrahdahs tahda fwefehada, bet lafit to war wehl tagad, un atfihst, ka muhfu waloda pa teem drih 320 gadeem no Riwius laika masleet ween ir grofijufees.

No kahdeem awoteem Riwius mahj. un wina draugi fchahs pirmahs Latweefchu bajnizas djeefmas ir fmehlufchi?

Rihga jau bij 1522. gada peenehmufti ewangelijuma tizibu agrafi, ka daschas pilfektas pafcha Wahjsemē, un 1523. g. 15. aug. Lutera bij rakstijis fawu pirmo grahmatu wifceem kristigeem Rihgā, Kehwelē un Tehrbatā par kristigu tizibu, mihlestibu un zeribu, ar ko winfch atbildeja uf Lohmüllera, Rihgas rahtes ftrihwera finojumu, ka ari Widsemē, pafaulēs galā, zaur Lutera raksteem ewangelijuma gaisma auufufi, un fkaidree Deewa wahrdi no Andreas Knöpfena Behtera-bajnizā un Silwestera Tegetmeiera Zehkaba bajnizā teefot fludinati. No 1525. gada, fur Tegetmeiers Balmeerā bruneneeku fapulzē meeftra funga Pletenbergā flahthuhtnē pirmo rei ewangelijumu fludinaja, ari wifā Widsemē ewangelijuma tiziba peenehmahs un 1554. gada jau bij pilnigi eefaknojufees. Nu nahja gan Kreewu, Poku un Sweedru kari no 1558. gada fahlot, fur 1562. gada Widseme padewahs Poku kehnam un pehdigais Widsemes meeftru fungs, Gotthart Kettlers, nolika fawu amatu isbijufchā bruneneeku beedribā un palika par Kursemes leelfungu. Bet ewangelijuma tiziba jau preefch fcheem fareem tā bij eestiprinajufees, ka pahrzeeta wifas breefmas un Poku fpaidifchanas un Jesuitu ufstahfchanos, kas ihpafchi Widsemi gribeja atkal atgreet pee wezahs katolu tizibas, kamehr no 1620. gada Widseme tika apafsch Sweedra.

Preefch fchi pahrgroffifchanas laika zaur Poku-Kreewu karu bij nu Rihga jau eefpehjufti fawu bajnizas

fahrtibu peeflahjigi eerihkot. Zaur Rihgas rahtes gahdibu Zahnis Brihšmanis bij pahrnahzis 1527. gadâ no Rensbergas uš Rihgu un kopâ ar Knöpfena un Tegetmeiera mahžitajem fastahdijušchi bajnizas amatagrahmatu (agendi) un jaunu dšeešmu-grahmatu weenâ ņehjumâ 1530. gadâ: Kurz Ordnung der Kirchendienste, Sampt eyner Vorrede von Ceremonien mit etlichen Psalmen und göttlichen Lobgesängen, die in christlich. Versammlung zu Riga gesungen werden. Lübekâ 1530. wehlaš Kostokâ driš. Šhini grahmata pirmo reiši Bahzu juhrmalas islošņê (plattdeutsch) ir nodrišketa ari Lutera dšeešma, „Deews Rungš ir muhšu stipra pils“. Šchi Rihgas dš. gr. ir weena no wišpirmahm Bahzu dšeešmu-grahmatahm; tika Paula Speratus dšeešmu-grahmata Rensbergâ ir wehl wežaka, ijnahšuši 1576. gadâ. (Nehweles pirma dš. gr. ir drišketa wehl 1706.)

No ņehišs grahmatas ir Rivius un wina draugi ņnehlušchi preešch Kurzemes un Semgales Latweešcheem 1587. gadâ, kad jau Kreewu-Poku kara breešmas bij pahrgahjušchas un Kurzeme apakšch leelkungeem daudi labakâ meerâ mita, nekâ Wišseme apakšch Poku ņpai-deem. Taišni ap ņcho laiku 1582. gadâ teek jesuits Ertmans Tolgsdorffs minehts ņa preešteris Balmeerâ un pehž wina Olaus Magnus; Tolgsdorffs un preešteris Tekmons 1613. gadâ bij katoku bajnizas pahrluhtotaji. Rahdi laiki bij, redš no Balmeeras bajnizas pahrluhtošchanas protokoloka: Pahrluhtotaji atrod toreiš Balmeeras bajnizu wišai nopostitu, ušdod laižigahm waldehm par to gahdaht, ņa Lutera mahžitaji ņemneekem nešakot ņprediki, jo ņemneeki ešot katoki, un tur uš ņemehm lutera mahžitaji atrodotees, tur ešot aišraidami. — Bija gruhti laiki tee Poku laiki Wišsemei. Saprot to dšeešmu, ņas atrodahš Stultas kronikâ no ņchi laika:

„Ich bin ein Livländischer Baur,
 Mein Leben wird mir saur,
 Ich kle'r auf einen Eichenbaum

Un hau mir Sattel und Zaum,
 Ich mach meine Schuh aus Bast
 Und fülle dem Junker sein Kasten,
 Ich geb' dem Pastoren sein Pflichten
 Und weiß von Gott und seinem Wort nicht.

Un tomehr ewangelijuma tijiba ari fche ir pastahwejuſi lihds Sweedru-laifeem kà lihds fchodeen. Us to aifrahda otra tahda dſeeſma tai paſchâ Skultes kronikâ: Da ſtahwejuſi paraſtita weena nabaga koka tehlam Skultes nabagu mahjâ un fkanajuſi tâ:

Des Bettlers fluger Rath Erhielt Lutheri Lehr'
 Hierorten iſo noch, — Dem Hôchſten ſei die Ehr'.

Par nabagu mahju, nabaga tehlu un to perſchu kronika ſtahſta tâ: Eſot no Zehſihm nahkuſchi Jeſuitu ſuhntni ari uſ juhrmalu. Un tad no laudihm dſirdejuſchi, ka ar ſweiſu ejot ſliktaki, kà lihds fchim, (bet ar ſweiſu ejot we en u mehr ſliktaki, kà lihds fchim!) tad teifuſchi: Das nahſot no tam, ka atſtahjuſchi ſwehto katoſu tijibu. Lai atgreeschotees pee wezahs tijibas un upurejot ſudraba ſiwi Nihgâ Zehkaba bajnizâ — ta bij toreij atkal katoſeem atdota — gan tad redieſchot, ka laba ſweiſa nahſſchot atpakaf. Praſijjuſchi laudis padomu weenam nabagam, kam bijuſi ta ſlawâ, ka eſot prahtigs. Das teizis, lai atbildot Jeſuiteem tâ: Schee, ſweiſneeſini, eſot neſehga lautini, neſinot neſa, darot tifai, kô kungi ſaka. Lai eijot pee kungeem; tee tomehr ari negribeſchot dſihwi ellê braukt. Ja tee atſihſchot par labu, greeſtees atpakaf pee katoſu tijibas, tad ſchee ari lihds. Ja tee ne, tad ſchee ari ne. — Nu kungus Jeſuiti toreij newarejuſchi peerunaht, — tâ un tad wiſi Slulteeſchi palikufchi pee luterâ tijibas. — Bet nabagu mahjâ uſzehluſchi to tehlu ar ſcho paraſtu.

„Palikufchi pee Luterâ-tijibas“, wiſas jitas draudſes ari Widſemê, un nemahzeja laſiht, un grahamatas nebija, ir ne tahdas, kà jau Kurſemneeſeem bij. — Bija wiſai nabadſiga buhſchana gan tani laikâ, tad ſchis

wahjais pirmahs djeeſmu-grahmatas graudinſch tifa Kurjemes Deewa-jemite ſehts, — un tas ir par brihnumu audſis augumâ.—

Ap to paſchu laiku, kad ſino, kad Mihgâ pirmo Wahju djeeſmu-grahmatu tagadejâ Wahju iſloſſnê (hochdeutſch) driſejufchi 1605. gadâ, ari jauna Latweeſchu djeeſmu-grahmata tifuſi iſdota, kur jau bijufchas 146 djeeſmas. Wehlatu mahz. Juris Manzels († 1654.) ſcho grahmatu wairat reijes iſdewa ſawâ Wademekumâ no 1631. gada ſahkot un tad jau bij ſakrahjuſchâs neween 450 djeeſmas, bet tai iſdewumâ no 1671. gada, kas driſkets Mihgâ pee Heinricha Beſſemeſera atrodas peeliftas ſlaht tahs pirmahs rihmetahs djeeſmas no kandidata Kriſtapa Füreckera un ſahdeem ziteem: *Zuc. A—, G. M., G. G., u. t. pr.* Bet labu laiku gahja ar tahm rihmetahm djeeſmahm wehl tahs wejahs nerihmetahs ſahdas 15 lihdi, ari kad Kurjemê H. Adolphi to djeeſmu-grahmatu 1685. un 1722. gadâ iſdewa, jo daſchâs draudſês tahs wehl tapufchas dſeedatas.

Tâ tad ap 1670. gadu, kur Füreckera rihmetahs djeeſmas nahl djeeſmu-grahmatâs, ſchi grahmata no Kurjemes ir ari jau pahrnahkuſi uſ Widſemi un Widſemes Sweedru-laiſâ peedſihwo djeeſmu ſeedu laiku.

2. Bagatais ſwarigo tizibas = djeeſmu laiſmets 1670—1770.

Tas nu ir warens ſolis uſ preeſchu ar Füreckeru un wina djeeſmahm!

Raiba gan wehl ir ſchi pehdigâ djeeſmu-grahmata, kur atrodahs ſchahdas djeeſmas lihdsâs: (Es iſt gewiſſlich un der Zeit.):

Partees nu buhſs tas iſhtans lair, Ra Deewa Dâhlis attees ſekſchan ſawas leelas Ghodibas, Sodiet tohſ labbus un ſaumus. Tad nhe buhſ Smeeſchanas lair, Kad wiſſas leetas ar Ugguni ſadder, Ra Peteris no to rarta.

Un tad turpat lihdsâs Füreckera djeeſma:

Schis teescham irr tas pehdigs Saifs,
 Ka Deewa Dehls fluh's nahzis;
 Tad mums taps redsehts Kristi Waigs,
 Kad winsch buhs sohdiets sahzis:
 Tur smeekli waren dahrgi buhs,
 Kad wiss no Uaguns apriets fluh's,
 Ka Deewa Rakstos lassam.

Bet tomehr ir nahzis jaun's laismets preeksch muhsu ewangelijuma draudsehm. Widseme bij nahsufi 1620. g. apaksch Sweedru-waldibas un bij famos dehls ar Gustawu Adolfsu lihdi sultijufi 30 gadu tizibas fara. Sweedri gahdaja ari muhsu Widsemē ar wisu spehku par ewangelijuma tizibas kopfchanu. Nopostitas basnizas, mahzitaju muishas un draudjes skolas tika atkal ustaititas; basnizas fahrtiba, ka ta Sweedrija pastahweja, tika eewesta ari pee mums un pastahw tahda te wehl scho-deen, pagastu apmekleschana, behrnu pahrlaufschana, basnizas pahrluhkofschana u. t. pr. General-superdentem Hermanim Samsonam Rihga (+ 1643.), pehz tam abeem Fischeereem, tehwan Jahnam (+ 1705.) un wehlaq dehlam Jehkabam Benjaminam F. (+ 1744.) kad jau bijahm apaksch Kreewu waldibas, te ir leeli nopelni. Baur wimu gahdashchanu Mufnes prahwests Ernest's Glücks (+ Mafkawā 1706.) pahrzehla bihbeli Latweeschu waloda; 1689. g. ta bij pilnigi drufā pabeigta. Ta atrodahs wehl daudj basnizas un mahjas ar Wahzu preekschwahrdeem no Jahna Fischeera, kuro's pahrzehleja Glucka wahrds nemaš naw minets. Ir otra drufā Benjaminina Fischeera Wahzu preekschwahrdos tikai stahw, ka superd. Fischeera usdewumā Widsemes un Kursemes mahzitaji kopā Rihgā strahdajufchi, kamehr Latw. bihbele bijufi pahrzelta un Fischeera drufatawā 1500 eksemplaros drufata, par ko tee no sehmina dotee 7500 dalderi isgahju fchi. Leela daka no schahm pirmahm bihbelehem uhdens pluhdos Rihgā 1709. gada fabojajufees, — un ta nu esot wajadsiba, scho bihbeli otreis dri-seht 1739. g. Wisi, kas no Kursemes un Widsemes pee otreisejas pahrluhkofschanas strahdajufchi, teek mineti,

Geipe, Bauers, Rupprechts un Schmidte no Kurjemes, Blausujs, Andreas Sprechsen un Maija no Widjemes. Dr Hallardt leelmahte Walmeermuijchâ teef aijnemta —, ta ir ta „augsta dahma“, kas par skolahm gahdajuji, kur mahzajs bibheli lajiht. Bet Glücka wahreds atkal teef aijnmirsts! No Fischeera nu dsirdam, ka skolas toreij, Kree-wu-waldischanas jahkumâ, pehz jeemela kara, bijuschas glujchi nowahrtâ, un winjch tapat kâ no otras puſes Zinzendorfa brahtu draudje jihſchahs, tahs daudj maj jelt. — Sinams, ka preekſch tam, proti Sweedru laikâ tahs bij labakâ ſtahwofli, un kſtigas draudjes dſihwe bij wairaf peekopta.

Schini laikâ nu muhſu djeefnu-grahmata ir wiſ-wairaf peeauguſi neween djeefnu ſkaita ſinâ, — to bija nu 613, — bet ihpaſchi ari ſcho djeefnu wehrtibas ſinâ. Beſ Füreckera ſlawenahm djeefmahm te nu at-rodahs ihpaſchi tahs 50 djeefmas no Semites mahz. Beerna Wituma Bienemana († 1711.) un tahs 150 djeefmas no Smiltenes prahweſta Swantes Guſtawa Dieſſcha († 1721.) Ar majeem kahdeem pahrlabojumeem winu glihtahs djeefmas ir wehl tagad muhſu djeefnu-grahmatas. Füreckers Bienemans un Dieſſis, ſchee trihs ir pateefi wiſu muhſu djeefnu-grahmatu pamata lizeji ſaujami. Schoſ trihs wehlaſôs laikôs neweens wairs naw aijſnee-dſis nedj walodas glihtibas ſinâ, nedj pehz djeefnu ſwara, jo Lutera un Gerhardta djeefmas, ko ſchee wihtri tulko-juſchi, ir un paleef wiſu bajnizas djeefnu kronis. —

Kâ jau Manzeta djeefnu-grahmatas pehdejais iſ-dewums, kur pirmahs Füreckera djeefmas bija klahſt, bij 1671. gada Rihgâ pee Beſſemeſera drikets, tâ ari ſchi ap Seemela kara laiku driketa jo wehrâ leekama djeefnu-grahmata ar Füreckera, Bienemana un Dieſſcha djeefmahm ir driketa Rihgâ pee Samuel Lorenz Fröhliſcha. Manâ krahjumâ ir tas leelakais iſdewums beſ gada ſkaita, tas otrs maſakais, ko par „mitahm“ ſauz, ar to gada ſkaitli 1743.

Bet abeem ſcheem iſdewumeem ir jau peelikums klahſt ar 25 jaunahm djeefmahm, kas tai iſdewumâ no

1762. gada jau ir paleelinajees lihdi 215, ta ka ņĉai grahmata galâ bij lihdi ar 12 Dahw. dĉeeņmahm 840 numuru.—

Sĉihš grahmatas ir Widņemes grahmatas un atrodahš wehl dasĉhâs mahjâs. — Bet ka tad bij Kurņemê? Manzela grahmata bij Kurņemes grahmata un ir pahrnakhņi uņ Widņemi. Kurņemê winu H. Adolphi ijdewa, ka Bielenņteins peemin, 1685. un 1722. gada. Schee ijdewumi man naw roka tikufĉi. Mana wezaka Kurņemes grahmata ir no 1794. gada, driĉeta Zelgawâ pee J. W. Steffenhagena ar peeliktu „pahņaru grahmatu“. Tanņ ir no eeņahkuma bijufĉhas 627 dĉeeņmas, bet ir pirmâ peelikumâ nahkufĉhas klahņ 13, otra jaunâ peelikumâ 46 dj., ta ka pawifam tur ir 686 dĉeeņmas.

Kâ nu ņĉi weza Kurņemes dĉeeņmu-grahmata, kahda wina bij preeņĉ teem peelikumem, ņaņtahw ar muhņu Widņemes gr. preeņĉ 1740. gada? Abâs grahmatâs ir 395 wiņwezahš dĉeeņmas tahš paņĉhas ņilreĉera, Biene-mana, Diehņĉha un kahds majums no ziteem, bet Widņemes grahmata ir 218 dĉeeņmas zitas, un Kurņemes grahmata atkal 232 dĉeeņmas, kas mums naw. — Tas ir: pehņ Manzela laika, otra puņê 17-tâ gadu ņinteni kur mehš nahkufĉi apakhĉ Sweedra, Kurņemei un Widņemei tee zeki ņĉĉirahš, un pee tahm drihņ 400 wezahm dĉeeņmahm, kas abahm ir kopâ, ir radufĉahš jau 18-tâ gada ņintena ņahkumâ 450 dĉeeņmas klahņ, kas pa puņei Widņemê, pa puņei Kurņemê tikufĉhas dĉeedatas. — Un ta tas ir palizis ar maju pahrgroņifĉanos lihdi ņĉhodeen, fur nu mehš abi atkal eņam kopâ apakhĉ Kreewu waldibas.

Bet ari to paņĉu dĉeeņmu dĉeedaja un dĉeed abâs weetâs pehņ zita tulkojuma:

1. Klauņniĉera „Liebņter Jeņu, wir ņind hier“: ir no Jahna Wilh. Weinmana: Sche mehš Jeņin, ņteidjamees Tavus wahrduš ņirdi eeņpeeņt. — Widņemê no Diehņĉha: „Mihlâis Jeņus ņĉeitan mehš, Dewi klauņiht kopâ nahņam“.

2. Hartman Schenka dĉeeņma „Nun Gottlob, es iņt vollbracht“ v. 3. „Unņer Ausgang iegne Gott“ dĉeedaja

Kurfemê: „Da flaw' Deewam nobeiqt' ar, Deews luhgts, dfeedahs, teifts un flawehts“ pehz Bienemana, (tagad 1878. pahrlabots: „Das gods Deewam nobeiqts ar“ 3 p. „Swehti muhs, Deews mihtakais, fur ween foli aijspert waram“, un Widjemê dfeed pehz Diezſcha: Das gods Deewam padarihts, 3 p. „Swehti muhs Deews augſtakais, kad atnahkam, kad ijeetam“; un pehz Briteſskorna Deewam lai ir flaw' un gods 3 p. Njeijot muhs mihtais Deews, Un ee-eijot gribi ſwehtiht.

Bet no Bienemana atrodahs wehl ſchis pahrzeh-lums: „Paldeeſ Deewin, tas ir beiqts, Schis muhſ' ſwehtais Deewa darbinſch, Muhſu Deews ir allajch teifts, No ſa nahſ tas ſwehtais wahrbinſch. To mehs turam wiſi dſihwot, Un neſuhd pee mums ir mirſtot.

Ta pati dſ. no Weinmana: Nu paldeeſ, tas no-dſihwots Geſſch tahs ſwehtas Deewa weetas. Mums top wiſs tas labums dots, Tapehz teizam mehs ſchihs leetas. Laideet mums nu Deewu flaweht, Kas mums leef preeſſch Jeſu ſtahweht.

3. Wehl ſchini grahmatâ ſtahw lihdjâs Nr. 32. un 33. ſchee abi tulkojumi no Lutera: „Vom Himmel hoch“: No U. M.: No augſtas debeſs es ateemu, Es atneſu jums labu, jaunu wehſti, Tahs labbas wehſtis es tiſ daudj atneſu, No tahm ar dſeedaht un runaht gribu. No Füreclera: No debeſihm buhs man atneſt, Jums labu jaunu jauku wehſt', No Deews man lizis ſludinaht, Jums buhs uj Betlem aijſtaigaht.

4. Diezſcha: „Dſihwot ilgak es apnihkſtu“ ir Kurj. gr.: Dſihwiba man apniſuſi (Neſ.).

5. Gerhardta: „D Haupt voll Blut und Wunden“ ir ſſchetrejadi pahrzeltſ:

Diez.: Tu wiſu mihta galwa, Ar ſahpehm pah-
nemta, Tew aſins gehrbj ſa alwa, Tew ehrſchkejs
wahrdſina. Ar ſtrutahm notraipita, Al galwa jaukaſa,
Ar ſweedreem nolaiſtita, Mans prahts tew ſamina.
Widj. peel.: Al galwa aſinaina, No ehrſchkeem rau-

stita, Kam grubta wahschu waina, Kas koti mozita, Ak galwa, zittahrt jauka, Kas godâ spihdeja, Bet nu ap-meeta, kauta, Sirds tew apfweizina.

Kurj. gr.: Ak galwina ar fweedreent Un strutahm fwaidita, Ak galwina ar needrehm Un ehrfchkeem fpaidita. Ak galwina, taws kofchums ir judis, pagahjis, Wifs tawa waiga fposchums Ir zeeſchot atstahjis. (Nesin.)

W. Stenders: Ak waigs, no afins strutahm Un ehrfchkeem famaitahts. Ar feekalahm un putahm No blehscheem apfrehpahts. Ak waidjin, kofchs parleeku, Kam faule nenahl klah, Bet darihts nu par neeku, Tew nahku fweizinaht.

6. Schefflera „Wo willst du hin, weil's Abend ist“ dseed Kurjemê: „Du zeta wirin' Jesus Krist“ un Widjemê pehz Diehſcha: „Zau wafars klah, ak apstahjees.“

7. Gerhardta „Zeuch ein zu meinen Thoren“ ir Kurjemê: Nahz, nahz eefch tawahm buhdahm, Du firds-apfkaidrotajs, Kas man peedſimis kluhdams No jauna djemdinajs, — Widjemê: Nahz, nahz eefch tawu buhdu, Du firds-apfkaidrotajs, Kas man, kad dſimis kluu, No jauna djemdinajs“. Da ir galâ ta pati dseeſma ween, — tagad Widj.: Kem pee man mahjas weetu, Du firds-apgaiſmotajs.

8. Rita „Hilf, Herr Jesu, laß gelingen“ Diehis ir pahrzehlis: Palihdj Jesus, lai isdodahs, Palihdj, jauns gads nu eefahf, Lai mums jauni fpehki rodahs, Lai mums jauna fchirme nahf. — Bet Kurjemê dseed: Palihdj, Jesin, palihdj eefahft Jaunus laifus, jaunu gad', Jaunu garu pats leez atnahft, kas mums jaunu zeku wad'.

Da redjam, ka paſchâ bagatâ dseeſmu jeedu laikâ, Kurjemei eſot apafch leekungeem, Widjemei apafch Sweedru-waldibas, mums kopâ peeder tee Kurjemneeki Fureckers ar 100 un Vienemans ar peezeſmit un tas Widjemneeks Diehis ar 150 dseeſmahm, tee muhs weeno. Bet to ſawadibu ir ari leels pulks; weſela treſcha teeſa dseeſmu ir, ko dseedam katris par ſewi. Un ta ſawadiba aug ar teem peelikumeem. Gan no Kurjemes pirmâ

peelikuma ar 12 djeefmahm un otra peelikuma ar 46 djeefmahm, wefelas 40 dj. atrodas Widj. dj. peelikumâ, truhft tikai 19. Bet Widj. peelikumâ no 1740. g. ir 23 dj., bet 1762. g. jau 203 djeefmas, tà tad kopâ 163 djeefmas, kas Kurjemê naw. Gothard Friedrich Stenders Sonakstes mahzitajs ar ņawahm 27 dj., Zelgawas ņuperdente Zukums Baumanis ar 13 dj. un Kokneņes mahj. Zahn Skodaiņki (jeb waj tas naw Zahn Ernest Staunwe Ahraiņchu mahj.?) ar 9 djeefmahm peelikumâ, tee muhs weeno ar kopâ 40 djeefm., bet Kurjemes peel. ir 19, muhņu peel. 163, kopâ 187 djeefmas, ko dņeedam latris par ņewi. — Kas tee ņazeretaji ņchim leelam pulkam djeefmu Widjemes peelikumâ, ir neņinams, 'jo kahts ņimts no ņchim djeefmahm palizis bei parakņta.

Ar ņcheem djeefmu-grahmatu peelikumeem eet Widjemes djeefmu-grahmata 840 numuru leela lihdi 1769. gadam, un tad Rihgas Zahna bajnizâs mahj. Kristjahn Rawensbergis to ņakahrtoja no jauna, iņmeņdams 120 dj. ahra un peelikdams 3 jaunâs klaht (Nr. 568, 363, 364 Widjemes tagadejâ gr.): „Lab' tam, kas mihtô Zeju“, ko patņ bij tulkojis, un 2 no Graņs mahj. Diehrbenê: „Es nabags grehjneeks atnahku“, un „Ujmostees ziweks, laiks jau nu“. ņchi Rawensberga grahmata nu bij 719 num. leela, 695 bajn. dj. un 24 Dahw. djeefmas. Ta ijnahza papreeņchu atkal pee ta paņcha Samuel Lorenz Fröhlichu un tad 1784. gadâ no Rihgas ņuperdentes Kristjahn Dahwid Lenzņcha pahraudņita un weetahm pahrlabota pee Hartknocha un wehlaki lihdi 1799. gadam pee Daniel Müllera Rihgâ. ņchi ir ta tà ņauzama mihtô „weza djeefmu-grahmata“: „Latwiņka bajnizâs, ņkolâs un ņehtas-grahmata, no jauna pahraudņita, wainigâs weetâs pahrtaiņita“, kas tagad wehl daudņem rokâ. Ta kahtoņchana pehz ņchihņs grahmatas ir wehlakâ laikâ bij tik leela, ka wehl 1867. gadâ ta pee Ernst Plates ir tikurņi no jauna nodriņeta, tad bajnizâs jau no 1809. un tad no 1847. g. dņeedaja no otras, jauneeweņtahs djeefmu-grahmatas.

No kahtdeem awoteem ņchihņs djeefmas ir ņmeltas?

So Firrekeram ir tika 9 pašchazeretas, Bienemanam 1, Diezscham 9 muhfu tagadeja dseeſmu-grahmata.

Wiſs leelums muhfu dseeſmu ir pahzehlumi no Wahzu ewang. dr. dseeſmahm, ka wiſur, fur ween ewang. tizigahs Lutera draudjes pašaulé rodahs. Wiſahm ir tahs pašchas dseeſmas, ko Deews lihdi ar bihbeli un fakſimi pirmai Wahzu ewangelijuma draudsei dewis, ka winas dahrgako mantojumu. Wisjaunafais tahds ewang.-draudjes bajnizas dseeſmu tulkojums muhfu Kreewu walſti ir „Гимны для христіанъ евангелическо-лютеранскаго вѣроисповѣданія. С.-Петербургъ, Н. Гротъ. III издание 1903“, ar 84 dj. (Deews Rungš ir muhfu ſtipra pišs tur tā ſkan: „Господь нашъ мечь, оплотъ и щитъ, и крѣпкая трердыня.) — Schis Wahzu ewang. dseeſmu awots ir waren bagats. Wihlips Wafernagels ween ir ſakopojis 5 leelōs ſehjumōs „Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts“ Wahzu wezakahs bajnizas dj. ſahdas 6200. Un tur truhſt wehl wiſas ſwarigakahs no P. Gerhardta laifam lihji ſchodeen. Tā tad pawiſam wiwu buhs ſahdas 10,000! — Rahdi tee dseeſmineeki bijuſchi, ſas ſchihs dseeſmas ſazerejuſchi, proti tahs, ſas wehl tagad muhfu bajnizas dj. grahmata, par to ſkatees tagadejahs Widſemes dseeſmu-gr. 5-tā rahditaja. Tur redſeſi ſcho leelo pulku djeedataju, wairak kà 200, no wiſahm ſahrtahm, un wiſadōs laifōs, ſehniu pilis, augſtu mahzitu ſauſchu namōs un ſemneeku un ſtrahdneeku buhdinās, un wiwu dseeſmas ſkan jauki kopā weenā garā tam weenam Deewam Tehwam un tam Rungam Kriſtum par godu! — Bet no tahm Wahzu dseeſmu grahmatahm, ij ſurahm muhfu Latw. dseeſmas nentās, it tihpaſchi japeemin: 1. Rihgās Brewer mahzitaja „Neu-Vielvermehrtes Rigaiſches Geſangbuch, beſtehend aus ſchönen geiſtreichen Liedern und Pſalmen nach Ordnung der Jahr-Zeiten auch hieſigem Kirchen-Gebrauche eingerichtet und jezo mit geiſt- und troſtreichen Liedern an der Zahl bis auf 1377. vermehrt. . . Riga und Leipzig bei Samuel Lorenz Fröhlich 1750.“ Ari nukas-formā iſdota. Ta ir weena no wiſlabakahm Wahzu dseeſmu-gr., un no tahs ir wiſs leelums nentās. Tad ari ij „Stades dj. gr.

1682." ar 550 dj., ij Freilinghausena dj. gr. Hallé 1741. ar 1581. dj., Rogata dj. gr. Königsbergâ 1752. ar 1255 dj., ij brahku dr. djeeſmu-gr. Barby 1778 ar 1750 dj., Schneeberger dj. gr. für den erzgebirgiſchen-Kreis 1725 ar 851 dj., Meſlenburgas dj. gr. Schwerin 1776. ar 686 dj. Schihs dj. gr. ir Widjemé daudj mahjâs tikufčas leetotas, un Latw. djeeſm. gr. ir tulkojumi no djeeſmahm, kuras tik ſchinis grahmatâs atrod, fâ no 5. rahditaja redjams.

3. Jauno razionalistu-djeeſmu laikmets 1770—1830.

Atkal jauns laikmets eewehrojams ari muhſu djeeſmu-grahmatai 18-tâ gadu ſintena beigâs, kur pee augſchejahm kauſchu ſchſirahm tijiba ſahka judin tâ ſauzamâ prahtneezibas jeb razionaliſma laikâ. Tad ari muhſu tehwiâ tijibâ ſpehziġo baſnizas-djeeſmu ſtraume wairs nepluhda, fâ lihdi ſchim. Jaunas tahdas djeeſmas nerodahs wairs flahit; tahs wezahs teef tik no jauna labaki ſakahrtotas, walodas ſinâ labotas. Mahjâs winas djeed un zeeni. Bet mahzito kauſchu galwâs ir radufchahs zitadas domas; te puhſch no Franzijas un Bahzjemes nahkdams pawifam ſawads wehſſch. „Brihwiba, prahta gaiſma, tikums“, tee ir tee wahrdi, kas tagad ſkan un atſkanehs drihſ ari djeeſmu-grahmatâ. Leelee Frantſchufari, kas 18-ta gadu ſintena beigâs un 19-tâ ſintena ſahfumâ ſatrizinaja wiſu Europu un aiſnehma paſchu Kreewiju lihdi Maſkawai (1812. gadâ), pahrgroſija daudj leetas zilweku ſadſihwé.

Ka no ſcheem fareem ſkaitams jauns laikmets muhſu wehſturé, tas paradahs drihſ ari pee muhſu baſnizas djeeſmahm. Papreeſſch zelahs Kurjemé 1771. gadâ jauna Bahzu-grahmata, tad ari Rihgâ; un tad Kurjemé jauna Latweeſchu djeeſmu grahmata 1806. un ſchai lihdiġiga Widjemé 1809. gadâ.

Jaun djeeſmu eekahrtoſchana ſchinis jaunâs grahmatâs leezina, fa te walda pawifam zits gars. — Tais

wezâs grahmatâs Kurjemê, kâ Widjemê bija dseeſmas ſaliktas: 1. pehz bajnizas gada: Atwentes-, Seemas-ſw. un Jauna gada dj., Jezus-dj., atſpihd., zeeſchanas, augſcham-zelſchanahs, debeſs-brauſch. Waſaras-ſw. dseeſmas, trihsweenibas dj., tad Zahna- Mahras- un Mikela d.-dj. 2. Swehtdeenas-dj., tad katkimes-dj., luhgſchanas, kriſtibas, atgreeſchanahs-, grehtu-ſuhdſeſchanas-, taiſnoſchanas-, tad ſw. wakarehdeena-dj. Tad ſlawas-, un pateizibas-dj., no kriſtigas deewa-bijig. dſihwoſchanas, no kruſta un behdam, no kriſtigas draudſes. Tad fara- un mehra-dj., no nahwes un mirſchanas, no paſtara-deenas un muhſchibas beidsot rihta-, ehſchanas-, gaiſa un druwas- un wakara dseeſmas. Ta ir ta pate ſahrtiba, kâ ta atkal ir eewehrota muhſu abâs Latw. dseeſmu-grahmatâs no 1847. un 1889. gada un ari Kurjemes tagadejâs grahmatâs no 1839. un 1878. gada. Un tahda pate ſahrtiba ir ari tahm wezahm Rihgas Wahzu-grahmatahm, kâ wehl tai, ko no 1750. g. ſahſot wairaf reiſas mahz. Brewers iſdewa, un ko jau augſchâ minejahm. Schi grahmata ſaſkan ari ſatura ſinâ ar muhſu wezahm Latweeſchu grahmatahm tâ kâ no tahm wehlaſahm wairs neweena. Bet tahs razionalistu laikâ un wina garâ iſdotas grahmatas ir nu pawiſam zitadi eekahrtotas. Tahda ir jau ta Kurjemê 1771. gadâ no mahz. Joh. Friedr. Kaſimir Roſenbergera iſdota Wahzu dj.,-gr. ar preeſchwahrdeem no Kurj. u. Sengales ſupurdentes Kriſtjahn Huhna. "Mitauſches Gejangbuch zum gottesdienſtlichen Gebrauch. Pee Steffenhagena", iſdotas wehl 1785. 1795.

Tani dseeſmas tâ ir eekahrtotas: 1. 1. Laika dj.: rihta-, wakara-, galda-dj., 2. ſwehtdeenas dj., 3. ſwehtku-dj.: atwentes-, ſeemas-ſw. zeeſchanas-, lceldeenas-, debeſbr., waſ-ſw., triadibas-, Zahna-, Mikela-d. dj.: II. mahzibas dj. 1. tizibas-dj. no Deewa, ta raditaja, ta peſtitaja Jeſ. Kr., ſw. Gara; no zilwefa, pr. no wina newainibas-, wina buhſchanas apaſch grehta un apaſch ſchehlaſtibas, no ſchehlaſtibas lihdsleem, Deewa wahrda, ſakramenteem, no ſchehlaſtibas walſtibas, no kriſt. drau-

djes, no ichehlastibas-fahrtibas, pr. grehfu-atgreeſchanahs, tizibas, ſwehtibas, pagodinaſchanas t. i. no nahwes, augſchamzeliſchanahs, muhſch. dſihwibas. 2. Tikuma dj., peenahfumi pret Deewu, pret ſewi paſchu, pret tuwafu, pret wiſadahm zilweſu fahrtam. III. Zhpafchas pamodinaſchanas dj., 1. wiſadās behdās un wajadſibās (eepreez. un luhgſchanas dj.) un ſwehtibas brihſchōs (pateiz. dj.),—kopā 1338 dj. Galā peelikta wehlaſōs iſdeewumōs 1339. dj.: Darba dſeeſma.—

Tahda pat ari ir ta 1782. gadā no Rigas mahz. Neusnera iſdota Wahzu dj. grahamata: „Neues Rigaiſches Geſangbuch, nebst einem vollſtändigen Gebetbuche, Rigā, iſdota no Gottlob Christian Fröhlich, driketa Leipziga pee Joh. Gottlob Zmanuel Breitkopfa, 1782.“ Preeſchwahrdōs Neusners ſata, ka ar jauno dſeeſmugrahamtu negribot tizibu groſit, bet kad nu muhſu laiſā zehluſchees jauni dſeeſmineeki ar ſkaiſtakahm un glihtakahm dſeeſmahm, nebuhtu labi, wihu dſeeſmas atſtaht ne-eewehrotas un palikt pee tahm wezahm dſeeſmahm, kam tik daudi ſkuhdu un peedauſigu wahrdu. Tapeh3 no tahm wezahm dſeeſmahm paturetas tahs derigakahs un eſot, fur wajadſigs, pahrlabotas, bet tahs maſak wehrtigahs iſmeſtas un wihu weetā jaunās labafas peenemtas iſ Bremenēs, Berlinēs un Holſteines (ari Hanoweres 1780.) dj. gr., bet ari no paſchu mahzitajeem jaunās ſazeretas. Dſeeſmas gan ſafahrtotas, newis kā wajadſetu, peh3 ſatura, bet turotees pee wezas eerastas fahrtibas. Echi dſeeſmu grahamata tad eeſahkahs ar wiſpahrigakahm luhgſchanahm, ſlawas- un pateizibas dſeeſmahm, tad peh3 wezahs fahrtibas nahk atwentes dj. u. t. pr. peh3 baiſnizas gada, tad ſwehtdeenās, katkiſmus dj., luhgſchanas, grehfu ſuhdj., taiſnoſchanas, ſw. wafarehdeena dj. Tad nahk tāpat, kā Kurjemes grahamatā, gluſchi jauna ſchkira: tizibas un tikuma dj., peenahfumi pret Deewu, pret peſtitajn, par Deewa wahrdu, ſwehta gara darbu, no kriſt. draudjes, no kriſtigeem tikumeem, eepreezinaſchana behdās, mirſchanas dj., parpaſtara deenu

un muhichibu, rihta un wakara dj. Beidjot dj. wiſadahn
dſihwes kahrtahn un laifeem, kopà 800 numuru. —
Tahda ar ir Peterburgas dj. gr. no 1818. „Petersb.
Sammlung gottesdienſtl. Lieder bei Gretsſch.“

Ar ſchahm nu ſakriht kopà Kurjemes 1806. gadà
no Piltenes jupurdenta Fr. G. Maczewſki, Sehrpiles
prahw. Alex. Zahna Stendera (jauna St.), Grobines
mahj. Kriſtjahn Friedr. Launiſa un Zelgawas augſtahn
ſkolas mahj. Jura Sihmana Bilterlinga iſdota Patwee-
ſchu dſeeſmu-gr. „Jauna un pilniga Patweeſchu dſeeſmu-
grahmata Zelgawà pee Steffenhagena un dehla rakſtòs
eeſpeesta 1806.“ Ta eeſahlahs gan, kà pa wejam tuhlin
ar atwentes dj. u. t. pr. trihsweenibas-dj. un ſwehtdee-
nas dj. Tad naht otrà datà: No Deewa, Jeſus dj., no
Deewa wahrda, no kriſtibas, grehku atgreeschanas, ſw.
wakarehdeena, ſlawas un pateiz. dj. 262 num. (wez.
Widj. gr. 354 n.) Tad tas jaunais gabals no kriſtigas
dſihwoſchanas jeb tikuma dſeeſmas 170 num. (wez. Widj.
gr. 48 n.), no fruſta un behdam 24 dj. (wez. Widj. gr.
53 n.), no kriſt. draudſes naw nemaj (wez. Widj. gr. 32 n.),
mirſchanas un behru dj. 30 (71.), no paſt. d. un muhſch.
15 (14.), tahlak rihta un wak. dj. Bet tad wehl no jauna
pehj Wahzu gr.: dſeeſmas ihpaſchàs wajadſibas; — kopà
617 numuri.

Bet daudj tahlaku jau eet tai jaunà zekà ta Ri h -
gas Wahzu dj. gr. pehj 1805. g. (man ir t. iſdew.
no 1810. gada). „Sammlung alter und neuer geiſtl.
Lieder in Gemäßheit der allerhöchſt. beſtätigten Allg.
Liturg. Verordnung für die ev. luth. Gemeinden im Ruſſ.
Reiche von 1805. herausgegeben Riga bei Dan. Müller.“
Tahs 919 dj. ſchai gr. ir tà ſakahrtotas: Par Deewa-
tizibu un winas ſwehtibu. Par Deewu to raditaju un
wiſwalditaju; ſlawas un teiſſch. dj. Peenahkumi pret
Deewu, luhgſchanas un aiſluhgſchanas. Tad par Jeſu
Kriſtu, pr. atwentes-, ſeemas ſw. dj., Kriſtus dſihwo-
ſchana, zeeſchana un mirſchana, augſchamzeliſch. un
debeſ. br., wina gods un zeeniba (Jeſus dj.), Wak. ſw.
dj. no ſw. Gara. „Deews Tehws, Dehls, ſw. Gars.“ —

Debešs un jeme. (Swaigšnes, engeļi, gaiša, druwās un laika dš., tiziga dabas atšihšchana, par zilweka dabu un zeenibu un peenahkumu un tikumu (gaušchi gara šchkira), dšihwes-fahrtahm un laikeem, jauna-gada-dš., rihta un wakara dš. Tad dšeešmas par zilweka dšihwibu ar šaweem labumeem un preekeem un peenahkumeem, ar šawahm behdahm un eepreezinašchanahm, nahwe, behdas, šwehtigee aišgahjeji, dšihwiba pehž nahwes. Beidšot krist. dšihwošch. lihdsjekti: Deewa wahrđi, kristiga draudše, Deewa kalpošchana, kristiba, eefwehtišchanas-dš., biktšs un šw. wakar-ehd. dš. par krist. tizibas šwehtibu.

Pehž šchihšs Wahzu-grahm. ir šafahrtota ta Widi-Latw. dš.-gr. no 1809. gada: „Kristigas dšeešmas, Widjemes basnizās un mahjās dšeedamas. Rihgā krona grahm. driķē rakstōs eepēestās, ar preešchwahrdeem no gen. šup Sontaga, bajn. teešās preešchneeka landrata grafa Mellina, aššefora G. Bergmana. Šifai dšeešmas „par debeši un jemi, šwaigšnehm un dabas-atšihšchanu ir eeweetotas tuhliu eefahkumā pee dšeešmahm par Deewu to Naditaju un Walditaju; un tahm dšeešmahm „par zilweku un kas zilwekam peenahkahš“, peelikts ari tas wezais wirsrakstšs: „par kristigu deewabijigu dšihwošchanu“. — Tad wehl ir tai šidewumā manā rokā no 1810. peelikts šlaht: 1. jaunu dšeešmu peelikums („kas bijušchās aiskawetas“), 2. Wezu dšeešmu peelikums (35 dš.), 3. peelikums no wezahm un jaunahm dšeešmahm (36 dš.), kopā 793 dš. — Pee šchihšs grahmatas ir štrahdajušchi general-šupurdentes Karl Gottlob von Sontaga († 1827.) un Rihgas Zahna bajn. mahž. Paul Tiedemana († 1822.) wadišchanā Ruhšeenes mahž. Gustaws Bergmanis († 1814.), Jaun-Peebalgas prahw. Kristj. Reinholds Girgenšohns († 1814.), Rubenes prahw. Kristaps Harders (1818.), Krinuldas prahw. Karl Emanuel Pegaus († 1816.) un Mufšnes prahw. Otto Friedr. Paul von Rühls († 1835.).

No wišahm šcha laika grahmatahm šchi pehdigⁱ mineta Widi. Latw. dš.-gr. štahw wehl daudš maš šakarā ar tahm wezahm, kas bija lihđš šchim. Rahdas 150 we-

zahs dseeſmas wehl' atraduſchas weetu ſchini jaunâ, lai gan wiſas freetni pahſtrahdatas, un peelikumâ no winahm ir uſnemas wehl' ſahdas 50. — Bet wairaf kâ 600 ir gluſchi jaimas dseeſmas; to ſtarpâ ari 4 no 2 Latweeſcheem, proti 2 no Neredſiga Indrika: „Man ſawâs tumſchâs mahjâs“ uu „Kungs, pirms ta ſaule parahdâhs“, — un diwas no Bormanu Annas: „Kungs, palihdi man, mans raditajs“ un „Par ſawu mihtu Keiſaru.“ — (Schahs 2 pehdejahs ir tagad wehl' Widj. dj.-grahmatâ).

Bet ko tad lai ſakam par abahm Wahzu un par Kurjemes grahmatu no 1806. gada! Sche reti, reti ween ſaſtop ſahdu wezu paſihſtamu dseeſmu, ſinams ari to wehl' jaunôs ſwahrfôs. Wairaf winu ſchiniſ grahmatâs nebuhſ, kâ ſahdas pahſ deſmit dseeſmas. Pat „Deewâs Kungs ir muhtu ſtipra pils“ ir Wahzu grahmatâ no 1782. g. uſ diwejadu wihtu pahſtrahdata, un 1805. gada iſderumâ peelikta pee weenas zitas dseeſmas klahſt par weenu! Tâpat Peterburgas dj.-gr. no 1818. Bet Latweeſchu abâs grahmatâs tâpat kâ Kurjemes Wahzu gr. ta ir pawiſam iſlaiſta, un Widjemes grahmatâ wehlaſi tiſ treſchâ peelikumâ atkal uſnema! Zitas wiſas jaunâs dseeſmas, wairaf kâ 1000! Warens darbs to wezo dseeſmu weetâ, ſas pa diwu gadu ſimteneem bij ſatrahjuſchahs un gahjuſchas no tehwu tehweem uſ behrnu behrneem, un tiſ diwdeſmit gadu ſtarpâ ſawahſt 1000 Wahzu un ſaradiht 600 latwiſku jaunû dseeſmu! Tas ir ſtrahdahts ar tahdu uſzihtibu, kâ reti ſahdâ zita laikmeta. To godu teem wezeem tehweem razionaliſma laiſkâ newar leegt, — tee ir kuſtejuſchees un luhkojuſchi ar karſtu ſirdi ſaudis dabuht uſ preeſchu, ahra no wezahm grumbahm uſ jaunû glihtu zetu; tee ir dſinuſchees wiſadâ wihtu to prahta-gaiſmu, ſas paſcheem auſuſi, neſt ari ziteem, un wezas tumſibas-ſaites raiſit. Dee ir ruhpejuſchees, lai dſimt-buhſchana pee mums tihtu atzelta, jaunû gaiſchaki ſemneeku liſumi doti, draudſesſkolâs eerihkotas u. t. pr. Un tâ wini ir pehz ſawas ſapraſchanas ari zihſtuſchees, kâ preeſchwahrdôs teel ſazihſts, lai muhtu baſnizas dseeſmas tihtu tehſptas tihraſas un glihtafâs drehbês un labatâ un ſaprotamâ wa-

lodā, p. p. „Af Jerufaleme modees“ pahrtaišita par „Jauna
 Žiana pamodees!“ Tee ir gribejušchi „ari Latweešcheem
 daku dot pee tahs leelahs šwehtibas, kas Wahzeešcheem
 tikusi, ka pehdigōs 50 gadōs daudj gudri deewbijigi wihri
 daudj jaukas jaunās fristigas dseešmas ir taišijušchi, kas
 nu Wahžjemē wišās jaunās dseešmu-grahmatās teef uš-
 nemtas.“ — Laižigā šinā nu wineem gan ir ijdewees daudj
 ko panahkt un atšahkt behrneem un behrnu-behrneem
 bagatus angtus no šawa puhlina. Tatšchu muhšu laiki
 nu ir daudj gaišchaki laiki, nekā bija wehl 18-tā gadu-
 šinteni. — Bet garigā šinā winu leelais darbs ihpašchi
 pee dseešmu-grahmatas naw wis parahdijees pašahwigs.
 Winu jaunahm dseešmahm nebij tahds dšihwibas špehks,
 kā tahm wezahm tehwu-tehwu dseešmahm, ko tee kā ne-
 wehrtigas bij atmetušchi. Tapehž tahm ar bij tikai ihšs
 muhšchinšch peešchirts. Žilweks nedšihwo no šaprašcha-
 nas ween. Žiziba ir dšihwiba. Šehišs jaunahs razio-
 nalistu dseešmu-grahmatas ar „šawahm jaunahm jaukakahm
 un škaidrakahm dseešmahm“ pee laudihm naw atradušchas
 patišchanu. Bajnižās no winahm dseedaja, bet mahjās
 no tahm pašchahm wezahm dseešmu-grahmatahm, un
 Widšemē wehl pa wišu šcho laiku šewišchki daudj
 no tahm brahktu-draudšes grahmatinahm:
 1. „Kahdas išlašitas jaukas garigas dseešmas tai brahktu
 dru dšibai par labu“. Preešchwahrđi šchai grahmatai
 vir rakštiti 1742. gadā. Žeturtā ijdewumā ka iš-
 nahža 1854. gadā Nihgā pee Hartunga. Ta ir pušchkota
 ar bildi, kā tam jehram wina atpirktee dseed to jauno
 dseešmu. Wina maškaja 30 kap. t. i. orti pehž wezu-
 laiku naudas, un tā winu laudis šauza par „ortes grah-
 matinu“. 2. Dtra bij „Liturgijas, jeb šlawas dseešmas,
 luhgšchanas, peešaušchanas un aišluhgšchanas“ Želgawā
 pee Steffenhagena ar Loškieta preešchwahrđeem Niški
 1797. gadā. 3. Drefcha bij Loškieta „Garigas dseešmas,
 Deewam par godu un šlawu“ driš. Želgawā pee Stef-
 fenhagena 1813, 400 num. Preešchwahrđus Laškiels
 ir rakštijis Peterburgā, un tā šcho grahmatu laudis šauza
 par „Peterburgas grahmatinu“. — Walodas šinā winas

bij teeſcham wahjafas, kà muhſu baſnizas dſeeſmas, — bet ſchihs ſirſnigahs behrnifchſigahs tizibas ſkanas ſkaneja laudihm ſirdis. Widſemes ſintu luhgſchanas namòs un mahjäs ſchihs dſeeſmas toti zeenija un dſeedaja, tà ka daudſi wiſu leelummu no tahm ſinaja no galwas.

Tà tad ir bijis, ka Widſemê pee ſemes-lauidihm rationaliſtu laiſmets ar ſawu „jauno dſeeſmu grahmatu“ palifa gluſchi bei dſilaka eeſpada. — Un kad zaur wiſreem, kà Tehrbatà bij Filippi, Julius Walteris, Umanis un ziti, ſche muhſu wezo tehwu tizibas dſihwiba bij atjaunojuſees un augſtkolàs un uſ kanzelehm no jauna atkal atraduſi weetu un tad ſcho grahmatu atmata, tad no winas til 30 dſeeſmas ween tika uſnemtas tai nahkamà, bet weſelahm 570 dſeeſmahm bij tas liſtens, ka tika pagalam aiſmirſtas. —

4. Wezo tizibas dſeeſmu atjaunoſchanas laiſmets.

Atgreeſchanahs pee wezo tehwu dſeeſmahm uotika pee mums, kà ar weenu dſeeſmu-grahmatu leetà, pa preeſchu Wahzu draudſes. Kurſeme peenehma pee ſawas wezahs dſeeſmu-grahmatas no 1785. g. pehz wajadsibas wairaf peelikumus: „Auswahl aus dem Mitauſchen Geſangbuch nebt 2 Anhängen pee Steffenhagena 2-tes ijd. 1859. Bet Widſemê uſſahſa Walmeeras mahz., wehlat Tehrbatas prof. Julius Walteris to dſeemu-gr. darbu, un, kad wiſſch pehz maſ gadeem 1834. mira, tad R. Kr. Umanis ar ſawu draugu, Gulbenes mahz. G. Schillinga, Mukſnes prahw. Girgenſohna un Walmeeras mahz. J. Waltera pee palihdſibu to iſweda galà, un ta tà ſauzama Umana dſ.-gr. tika 1843. gadà driſketa „Sammlung geiſtl. Lieder für Gemeindegenoſſen der ev. luth. Kirche Riga u. Moſkau bei J. Deubner“. — Umanis ſaka ſawòs preeſchwahrdòs, ka gauſchi wiſadas domas eſot laudis par dſeeſmu-grahmatu, un tà buhſchot ne-eeſpehjam, wiſeem iſdarikt pa prah-tam. Deeſgan, ja daudſ maſ to weenoſchanos mehrki waretu ſaſneegt pee teem, kas bij ſchſirti. Bet daudſeem tomehr ſchi grahmata dereſchot, tos eepaſiſhtinaht atkal ar muhſu draudſes bagato dſeeſmu mantu, kas daſcham

ir palikufi gluchti fweſcha, un no jauna modinaht friſtigu garu un mihleſtibu uſ Kriſtus draudſi. — Schi grahmata ſtahwot uſ wezo tehwu tizibas pamata un nemot tomehr wehrâ, ko jaunee laifi praſa. Tapeh3 fahdas majas pahrlaboſchanas pee wezahn dſeeſmahm bijuſchas wajadſigas. Tiſt pee weenas dſeeſmu-gr. wiſeem, tas buhſchot grubti, jo ir ne 300 dj. no wiſa leela pulka nedſeedot wiſur tahs paſchas, un pat Knappa dj. grahmata ar ſawahm 3000 dj. ne-eſot atkal wiſas, ko fatris ſche un tur eemihlejis. — Tâ tad fatras jemes dj.-grahmatai palikſchot ſawa ihpaſcha kraſſa. —

Scho Uimana dj.-gr. nu peenehma gandrigh wiſa Widjeme, ari Kurjeme daudj draudjës Tiſt Nihga ſaſtahdija ſawu ihpaſchu, un reformirtu dr. ari ſawu 1864. Lai nu gan ſchi Uimana grahmata tâpat kâ Nihgas jauna atkal tahs wezahs dſeeſmas ir uſnehmuſi, tomehr winai ſakahrtoſchana ir zitada, ne ka taïs wezâs gr. un tâ ta lihdi ſchodeen zitada ir palikufi, ne kâ muhſu Latw. grahmatâs. Dſeeſmas te ir tâ ſadaliſtas: A. Wiſpahrigas: I. Slawas un teiſſch. dj. II. Luhgſchanas un aiſluhgſchanas dj. III. Pamodinaſchana uſ friſt. tizibu un dſihwoſchannu (I. Jeſus dj. 2. tizibas dj. 3. paſauſch. uſ Deewu 4. kruſta un eepreez. dj. 5. Kriſt. tikuma dj.) B. Ihpaſchas bajn. dſeeſmas ſwehtdeenâs un ſwehtkôs: I. Swehtdeenâs dj. II. Swehtku dj. peh3 bajnizas gada. III. Mahzibas dj. 1. Deews tas trihsweenigais, muhſu peſtiſchanas pamats. 2. Peſtiſchanas lihdiſekti (draudſe, Deewa wahrdi, luhgſchanas, ſakramenti, mahz. amats. 3. Peſtiſchanas ſahrtiba: grehku daba, ſchehlaſtiba, atgreeſchanahs, taiſnoſchana, jauna ſwehta dſihwoſchana eekſch Kriſtus. 4. Peſtiſchanas augti: Deewa meers, droſchiba mirſtot, augſcham zelſch. un muhſchigâ dſihwoſchana. C. Dſeeſmas ſewiſchkôs gadijeenôs. I. Grehku-ſuhdj., ſw.-wakarina, kriſtibas, eekwehtiſchanas, lanlaſchanas, mahzitaja eeweſchanas, ſinodes, biheles-ſw., behru dj. II. laifa dj.: rihta-, wakara-, gadalaiſku-dj. III. Preeſſch daſchadahm zilweku ſahrtahm: behrnibâ, jaunibâ, laulateem, wezeem, waldibas dj., uſ

mahjibas un miršchanas gultas, leelās behdās. Gala-
djeešma. Šchi eefahrtoščana wehl atgahdina iſbijuščo
razionalista grahmatu.

Bet pa dakai ſchee paſchi wihri, kaš pee Wahzu
grahmatas ſtrahdaja, gahdaja nu ari par Latweeſchu
grahmatahm tehwu tizibas garâ.

Latſchu ilgoſchanahš pehz ſawahm wežo tehwu-
tehwu djeeſmahm nu peepildijahš wiſpirmš Kuršemē,
kur 1836. gadâ razionalistu dj. gr. atmēta un peenehma
no jauna to wežo no 1794. gada ar abeem peelikumeem,
kaš no 1839—1878. nepahrgroſita tiſa weenumehr no
jauna driķeta. Tiſai pehz 1847. gada, kur ari Widſeme
atdabuja ſawas wezahš djeeſmaš kopâ ar kašdahm jau-
natahm, Kurſeme peelika ſawai djeeſnu grahmatai 3-ſcho
peelikumu no 65 dj., kaš wiſš leelumš bij nemtas no
ſchihs Widſ. gr. Tiſai diwas ween ir dſimtas Kurſem-
neezeš: Nr. 725 „Lai augſtais Deewš, ne muhſcham
daru“ ir no Kurſ. dj. gr. no 1806. un 751. kaſehtas
eeſwehtičhanas djeeſma „Mihka Jeſus wahrda ſahkam“,
(tagadejâ Kurſ. gr. „Šwehtu, ſwehtu darbu ſahkam“)
ir no W.

Bet tuhlin ari pehz Kurſemes muhſu Widſeme
ſehrahs pee darba, iſdot tašs wezahš mihtahš djeeſmaš,
bet newiſ tâ kâ Kurſeme, liſdama tiſ wežo djeeſnu-grah-
matu no jauna driķeht, bet tâ kâ ſaſtahdija komiteju,
kaš tašs wezahš djeeſmaš lai pahrrauga un no Kurſemes
gr., no Loſkiela brahku draudſeš grahmatahm un galâ
no jauneem tulſojumeem peenem jaunakaš djeeſmaš
flaht. Šchiš darbš wiſkaš 6 gadi, no 1839. ſahkot un tad
wehl iſnahza tašs wezahš djeeſmaš jaunâ pahſtrahda-
jumâ 1847. g. frona grahmatu driķē kâ jauna grahmata:
„Djeeſnu-grahmata, eefiſh ka tiſ labi tašs apraſtas, kâ
ari jaunāš garigaš djeeſmaš baſnizâ un mahjâ djeeda-
maš Deewam par godu, kriſtigahm Latw. Lutera drau-
dſehm par labu ir ſalaſitaš“. Pee ſchihs grahmatas
ſtrahdajuſchi ſeſchi mahžitaji: prof. Rahrlis Kriſtjahniš
Ulmanš († 1871.), Wez-ſeebalgaš mahž. Ferdinandš
Šhillingš († 1874.), Gulbenēš prahweſtš Juris

Gustavs Schillings († 1880.), Jaun-Beebalgas mahz. Kahrli Ludwigs Kachlbrandts († 1888.), Mufines prahw. Otto Girgenjohns († 1869.), un Abraiſchu mahz. Kahrli Friedr. Rybers († 1853.), un ſcho darbu pabalstijuſchi ar janneem tulkojumeem un paſchu ſazeretahm dſeeſmahm wehl ihpaſchi Zehſwaines mahz. Julius Mütthels (1871.), un Krimuldas mahz. Kahrli Leberechts Baeckmanis (1879.). Schini grahmata bija 737 dſeeſmas un ar to peelikummu no 1875. gada 770 dſeeſmas.

Schee wihi ſawas jaunahs dſeeſmas ir ſmehlufchi no minetahs Ulmana Wahzu dj. gr., bet ir leetojuſchi ari wehl zitas dj.-gr., ta it ihpaſchi „Albert Knappa Evangelijcher Liederſchatz, Stuttgart bei Cotta 1837. 4-tais iſdewums 1891.“, ar. 3154 dſeeſmahm;—Berlinas „Geiſtlicher Liederſchatz für Kirche, Schule u. Haus bei Samuel Eſner 1832. ar. 2020 dſeeſmahm; 10-tais iſdewums 1898. no Hauptverein für chriſtliche Erbauungſchriften ar 1800 dj.; „Unverfällicher Liederſegen, Berlin 1858. Verlag des Evan. Büchervereins, 3-ſchais iſdewums 1858. ar 876 dj.; Zelgawas Wahzu dj. gr. „Auswahl Geiſtlicher Lieder aus dem Mitauſchen Geſangbuche nebst einem Anhang von Liedern u. Gebeten. Steffenhagen 1877. ar 524 dj.; Kurjemes Büttnera dj. gr. „Sammlung geiſtl. Lieder. Ein Geſangbuch und Erbauungsbuch fürs Haus 2 datas Leipzigä 1867. ar 1168 dj., ſas wiſs wairums no wezahs Rihgas Brewera dj. gr. nemtas; Rehweles dj. gr. „Sammlung geiſtl. Lieder der evang.-luth. Kirche, vom Revalſchen Stadt-Miniſterium 1771., jauns iſdewums 1855. ar 1012 dj., ta ſaetahs ihpaſchi ar Halles Freylinghauſena dj. gr. no 1741.; Peterburgas dj. gr. „Geſangbuch für Evangelijche Gemeinden in Rußland; jauns iſd. 1894. ar 609 dj.; Goßnera dj. gr. „Sammlung auſerleſener Lieder von der erlöſenden Liebe. Leipzig bei Tauchnitz. 3-ſchais iſdewums 1825. ar 950 dſeeſmahm; Halleſ dj. gr. no 1842.; Zahn Friedr. Rädera

„Große Missionsharfe 1883; Reiches geistl. Volkslied, Viefelfeld-Leipzig 1867.; Quandt d f. = gr. Königsbergâ u. zitas.

Par iſho Wiſj. dſeeſmu-grahmatu no 1847., kà par to Kurjemes ar ſaweem 3 peelikumeem ar tahm mihtahm wezahm, kà ar daſchahm jaufahm jaunakahm dſeeſmahm ihpaſchi no Raehlbrandta, Ulmana, abeem Schillingeem bij teeſcham ſpehtâ tee wahrdi, fo R. Wiſjemneeks (Kau-dſites Reinis) 1886. g. Balſi 47. un 48. numurâ muhſu dſeeſmu-grahmatas pahrrunadams ſazija: „Muhſu ewan-geliſki-luteriſkas baſnizas leelakais deewkalpoſchanas frahſchhums ir muhſu draudjes dſeeſmas... augſtâ tijibas dſejas garâ ſaſtahditas, jeb kà muhſu wezajee teiza, ſtipras ſirds-dſeeſmas. Winas gandrihſ wiſas no muhſu mahzitajeem weeniſi iſ Wahzu walodas pahrtulkotas, waj ari paſchſazeretas. Wiſpahri nemot jaſaka, ka wi-nas ir ſwarigas un pilnigi ſawa tijibas gara ſpehzigas dſeeſmas. Sewiſchki tas ſakams no tà ſauktahm „we-zahm dſeeſmahm“. Ari tulkoſchanâ, kà winas iſdewumu pehz iſdewuma arweenu labaki pahrlabotas, tahs labi ſtrahdatas un deejan ſkaidrà un patihkamâ walodâ iſ-dotas. Tahs wiſulabakahs dſeeſmas, tà kauſchu ſpree-dumi wiſpahri ſkan, ir teem mahzitajeem, kas paraſti-juſchees „C. F.“ un „B. W. B.“ un „M. S. G. D.“ t. i. Füreckeram, Bienemanam un Diehſcham... Ar to tagadejo dſeeſmu-grahmatu, kur uſnemtâs gandrihſi wiſas ſwarigakahs wezajahs mihtajahs dſeeſmas tifai ar kahdeem reteem, reteem pahrlabojuumeem un laba data ari no brahtu draudſchu dſeeſmahm, miſleta Loſ-fieta ſazeretas, draudjes nu ir peeteekoſchi meerâ un ne-buht neilgojahs pehz kahdas zitas jaunâs baſnizdſeeſmu-grahmatas. Un tomehr winſch nu diſrdejis, ka atkal gri-bot iſdot „jaunu Wiſjemes baſnizas dſeeſmu-grahmatu“, un ka pee tahs jau ſtrahdajot daſchi iſwehleti mahzitaji. Kahda wajadſiba ſchim darbam? Tâ winſch praſa.

Nu waijadſiba bija tomehr gan, un to wiſpirms bij ſajutuſchi Kurjemê, kur 1878. g a d â, kad pawâ-

ġarà wehl Żelgawà pee Steffenhagena bij driketa ta weza dġeeġmu-grahmata, rident Żelgawà pee Behra iġnahza ta tagadeja jauna dġeeġmu-grahmata. „Dġeeġmu-grahmata Lutera draudġei ar ġwehtahm luhġġġhanahm, lekzioneem un ewangelijumeem, jaunas deribas ġahġteem, maġo katġġġmu un daġġġeem peelikumeem.“ Dani ir 530 dġeeġmas. Bielenġteins par ġġġo graġmatu ġaka Latiw. draugu beedribas gadu ġapulġġ 5. deġ. 1878. ġawos eewada-wahrdos, ġa lihdġ ar katġġġmes un biġbeles walodas pah laboġġhanu ari dġeeġmu-grahmata bijuġġ pahrlaboġama. Schai jaunà graġmatà teefot muġġu tautai taġs weġahs kodoligahs muġġu draudġes baġnizas-dġeeġmas, ko nekahdas weġtras naw wareġuġġas no muġġu mahġahm iġraidihġ, nu paġneegtas ġkaidrakà walodà un wairaf peġġ dġejas likumeem pahrlabotas. Schis G. Wilperta un A. Bernewiġa mahġitaju darbs eġot jo labi iġdewees, un taġpat ari A. Ruffowġġy un ġ. Burġy mahġitaju darbs pee luhġġġhanu peelikuma. Bet muġġu beedribas Kurġemes direktors, Kalnmuiġġas mahġ. Ruffowġġys pats par ġġġo ilġi gaidito gr., ġas nu peġġ reiġu pabeigta gruġta darba klaiġa nahġuġġi, ġaka: Naw ġitas neweenas graġmatas, ġas ta, ġà muġġu weza Kurġemes dġeeġmu-grahmata daudġ ġintu-tuhġġtoġġġ ekġemplaros buġtu laudis iġplaġtġiġġees, zaur gadu ġinteneem muġġu tautu pawadiġuġġi preeġos un behdàs, winai paġneeguġġi eepreeġinaġġhanu, un atġġirdġinaġġhanu ġirdihm, ġaġġmu, miġlestibu, dġġhwibu un ġwehtibu un wiġadus muġġġġigas dġġhwibas augġus. Neweena ġita graġmata lihdġ ġġġim ta naw ġa-anguiġi kopà ar muġġu tautas eekġġġigo dweġġeles dġġhwibu. Behrni to ġahġa laġit un mahġitees no ġalwas, tehweem to liġa uġ ġahrġa, ġad iġwadġia. Ta bij winu tiġibas-ġġġme un ġarogs, un nekaitameem ta weeniga „grahmata“, ġas teem bij. Tahda ir dġeeġmu-grahmatas noġġġme un winas ġwars. Tahġġ ġġġo graġmatu pahrlabot, ir gruġts un ġwariġs darbs, pee ġa nekad nedriġġġt aiġmirġt: ġrahda ta, ġa par to wari atbildeġt. — Un tomehr ġġġis darbs bij waiġadġġs, walodas un ari leetiġġġu kluġdu deġġ, daudġ weetas un wahrdi nekaneġa ta ġa

djejas likumi un glihtiba to praša. Šho eemešlu dehl un kad jau bihbeles waloda bija labota tikusi, newareja wairs no tam atrantees, pahrlabot ari wezahs dseešmu-grahmatas walodu. Bet pahrlabojot galā isnahza jauna grahmata, kurā gan pehz eešpehjas wišs ir paturehts un eewehrots, kas wežā dseešmu-grahmatā laudihm bij aprasts un palizis mihtšch. Tomehr peeliktas ir klast jitas bajnizas-dseešmas no dajchahm labahm dseešmu-grahmatahm. Tapat ir luhgšchanu peelikums weetahm glušchi no jauna strahdats, ka lai ar Deewa palihgu ta grahmata jo deriga paliftu, un laudihm buhtu mihta un zeenijama, to wadiht labā zekā uš laizigu un muhšchigu labklabjibu.—

Tahda ir ta atbilde uš N. Widjemneeka šga prašijumu: kapehz nu atkal wajadjeja jaunās dseešmu-grahmatas. — Pehz bihbeles, katšišmes un bajnizas agendes walodas pahrlabojchanas bij jaušem šchis darbs ari pee dseešmu-grahmatas, ja negribeja, lai jo deenas jo wairaf durtos azis, ka dseešmu-grahmatā ir tatšchu daudj uaj šawada waloda, nekā bihbelē un jitas Deewa-wahrdu grahmatās.

Un tas duhras it ihpašchi azis, kad 1877. gadā dezembra pehdigā nedelā Kurjemes Ralnmuišchas mahz. muišchā strahdajahm ar wezo mihto N. Rutkowšky mahzitaju pee grahmatinas: „Zekā maije no šwehta Deewa wahrda, kristigeem šaldateem apghadata un pašneegta no Latw. dr. beedribas“. To gribeja toreiš Kreewu-Turka kara-laikā gatavu dabuht, lai es to waretu lihdsi nemt, kad 1878. gada janwarī aišbrauzu par mahzitaju uš kara-laiku. Tas nu gan neišderwahs, jo mana aišbrauščhana isnahza ahtraki, kā papreeščhu domaja. — Bet ta ir no ta laika šahlot daudj tuhštōšcheem šaldatu no muhšju tautas bijuši par leelu šwehtibu, teeščham par garigu zekā-maiši winu gruhstā gaitā.

Toreiš no kara pahrnahzis 1878. gada dezembri Latw. draugu beedribas gada šapulžē es par šcho grahmatinu š-

noju: Echi muhju jaldatu grahmatina ar Deewa palihgu buhs weena faite wairak, kas to majo Latweechu tautimu fchajpus un winpus Daugawas kopâ feen un weeno. Un teeſcham ir laiks, ka pehz tahdas weenoſchanahs lai djenamees ar wiſeem fpehſeem. Zif tad muhju pawifam ir! Un tee paſchi fchajpus un winpus upes tâ ir fchfirti, ka no tahm 530 dj. Kurjemes un 770 dj. Widjemes dj.-grahmatâ, tahdu, ko waretu kopâ dſeedaht, wairak narv, kâ kahdas 50, tahs paſchas, ko ſawâ jaldatu grahmatinâ eſam eelikufchi. Füreckera, Bienemana, Diezfcha-dſeeſmas, un jaunâ laikâ tahs no Raehlbrandta, dſeed kopâ, bet Kurjemneeka Stendera dſeeſmu ir wairak Widjemes grahmatâs, nekâ Kurjemes. — Waj ne eſam weena un ta pati Latw. tauta, un weena ewang. tiziga draudſe? Waj nepaliktum abi bagatafi, kad liktum ſawas bajnizas dſeeſmu mantas kopâ, un ar ſaweenoteem fpehſeem luhkotum tiſt pee weenas un zaur to labakas dſeeſmu-grahmatas wiſahm ewangelijuma tizigahm Latw. Lutera draudſehm Widjemê un Kurjemê?

Tâ es toreif ſaziju. Bet waj teeſcham tiſ maj bij kopigu dſeeſmu, kâ kahdas 50? Kad ſaſkaita, tad iſnahf Kurjemes tagadejai grahmatai no 530 num. ar muhju Widjemes tagadejo no 793 num., kahdu 400 kopigu dſeeſmu. Kâ tad nu ir? — Tas ir tâ: Ir gan kahdas 400 bijuſchas tahs paſchas dſeeſmas, bet Kurjemê un Widjemê par ſewi pahrlabotas, laba data ari zitâ ſulkojumâ tahs neſkan wairs kopâ. Muhju dſeeſmu-grahmata ir gauſchi raiba palikufi, tâ ka ir tagad pat tahs 50 dſeeſmas jaldatu-grahmatinâ teef ſawadi driſketas preekſch Widjemneekem, nekâ preekſch Kurjemneekem!—

Ka tâ ar muhju dſeeſmu-grahmatu ſtahw, tas pee tahs jaldatu grahmatinas darba bij gaiſchi parahdijees. Dſeeſmas ir neween pahrlabojamas, bet jerauga ari, ka teef weenadas Widjemê nu Kurjemê. Bet Kurjemes nupat pahrlabota grahmata mums Widjemneekem daudj weetâs nepeetika un tâ bij jaſerahs paſcheem pee darba. Tadeht, kad Deews bija laimigi no fara lauka pahrwedis mahjâ, ſirds nedewa meera, un nahzu ar to preekſchli-

kumu pee Widjemes sinodes, ka pehz Kurjemes preefich-
 sihmes ari muhfu Widjemes dseeſmu.-gr. japahrlabo, lai
 gan ta lihdi ſchim labaka ir bijuſi, nekà Kurjemes weza
 grahmata. Pehz pahrfpreefichanas divàs jinodès 1880.
 gadà tas darbs tika uſdots iſwehletai komitejai, pee kuras
 peedereja: 1. Jaun-Peebalgas wezais prahweſts R. R. Raehl-
 brandts, kas jau pee tahs dseeſmu.-gr. no 1847 gada
 bij lihdiſtrahdajis; 2. Balkas Lugaiſchu mahzitajs Kahr-
 lis Konrads Ulmanis; 3-ſchais, kad Salazes prahw.
 Jungmeiſters tuhlin eeſahkumà no darba bij atſazijees
 un tàpat ari pehz masa laika Triſates mahz. Schillings,
 Mahlpils mahz. Haſſners, Kopaiſchu mahz. Pohrte, nahza
 winu weetà Zehſwaines mahz. Roberts Auning, mans
 wezais mihtais beedris pee ilggabiga biſbeles darba.
 4-tais biju es, Peterupes, wehlaſ Walmeeras mahz.
 J. Neulands. Tas darbs wilahts 11 gadus, un tad i-
 nahza 1891. gadà muhfu tagadejā „Dseeſmu-grahmata
 ewangelijuma-tizigahm Lutera draudſehm Widjemē ar
 peelikumumu Deewa kalpoſchanai baſnizā un mahjās, pehz
 Widjemes mahzitaju sinodes ujdewuma pahrraudſita
 1880—1889. Rihgā pee J. Deubnera“, ar 793 dseeſ-
 mahm. — Daiſhas jaunās tur bij eewetotas no grahm.
 „Jaunās garigas dseeſmas ſalaſitas uſ Widj. mahz.
 jinodes wehleſchanu. Rihgā pee Beydes 1881.“ Par
 ſcho jauno Widjemes dj.-gr. Gaujeenes mahz. H. Adol-
 phi Patweeſchu awiſēs ſpreeda tā: Jaunpahrlabota, bet
 tomehr ta pati mihta, weza dseeſmu-grahmata, — tà ik-
 katre leezinahs, kas winu tuwafi apluhko. Dseeſmu ee-
 daliſchana ta pati, tikai tahs 33 dseeſmas wezā peeliku-
 mū tagad ir iſdalitas iſkatra pee tahs nodakas dseeſ-
 mahm, pee kuras wina ſawa ſatura deht peedereja. Zi-
 laiſtas ir no wezahm dseeſmahm 41, gluſchi no jauna
 peenahfuſchas klah 64 dseeſmas, tà ka nu ir 23 wairaf
 kà wezā, proti 793. Tahs wezahs ir wiſs wairums no
 weza garigu dseeſmu ſkandinataja, prahweſta R. L. Raehl-
 brandta, no J. Schillinga un F. Schillinga, J. Neikena,
 G. Sokolowſka, H. Adolphi, J. Neulanda mahzitajeem,
 no Waltenbergas ſkolotaja T. Silpauſcha, A. Reekſtina

Rihgâ, J. Rugena Walmeerâ un ziteem. Leelako pawairofchamu peedfihwojufchas tabs nodalas: „Jesús dj.“ (10 jaunas), „no frustu un behdahm“ (10 jaunas), no pastara deenas un muhschibas (8 jaunas). — Bahrlabotâ walodâ wairs nedseedahs „Taisees mana firds un posees, waj tad wehl ar grehkeem knosees?“ bet „waj tad grehkeem wehl padosees?“ Un tâ wehl daudj zitas weetâs, fur labofchana nepeezeefchami bij wajadsiga. — Sinams, ari kahdâs retâs weetâs nebij nekahdu cemeflu, wahrduš pahr-grosit, un nebuhtu bijis wajadsigs dseefmu aistift. — Ari rahditaju flaits ir powairots ar rahditaju, kahdâs tabs Wahzu original-dseefmas, kas Latweefchu tulkojumeem bijufchas par preekschmeteem, un ar otru, kas norahda dseefminceku wahrduš, kas fchos originalus fazerejufchi. Ari Latw. tullotaju un fazeretaju rahditajs ir zitabi falahrtots, un uf fcheem abeem pehdejeem rahditajeem aifrahda tee flaitki, kas katrai dseefmai parakstiti apakfchâ.

Sche es gribetu peemetinaht, ka fchi muhsu Widj. Latw. grahmata weenâ jinâ ir jo patriotifka; te ir laba data no muhsu Widjemes dseedatajeem fazeretu dseefmu eekfchâ, kas Wahzu-grahmatâs pašchâs ir palikuschas ne-eewehrotâs. P. peem. no Widj. reformatora Andreja Knöpfena gan ir tas originals no: „Es famus grehkus fuhdsos“ un „Kungs Kristus, kas nefahzis“. No Widjemes landrahta un Sweedru-generalâ Gustawa von Mengden ir originals no „Deewa behrni dseedat“, „Jesús nahzis man par labu“ un „Jesús, waj tad tu aismirfees“. No Widjemes bruni-neeku aifstahwa un Kreewu fuhtna Seemeeku kara-laitâ, Jahna Reinholda Patkula ir „Sawam Deewam gribu gauštees“. Un tâ wehl daudj zitas dseefmas no wejahs Rihgas dseefmu-grahmatâs, kuru parakstus neprot wairs riktigi tullkot, bet buhs tepat zehluſchahs, tapeh3 ka winas neweenâ zitâ Wahzu dseefmu-grahmatâ neatrod. (Slattees Widj. dseefmu-grahm. 5. rahditajâ f. Nr. 164—169.) Widjeme tad naw wis tif bijufi neh-maja ween un naw wis wifu tif dabujufi no leelahs Wahjsemes ewangelijuma draudses, bet bijufi ari patstahwigs dsibwâs fars, kas pats warejis daschus dseefmu augtus weizinaht.

Bet strahdajot pee ſchi darba parahdijahs, ziļ gau-
 ſhi muhſu Latweeſchu tagadeja grahmata iſſchkirahs ne-
 ween no iſbijuſchahs Almanax Wahzu dſeefmu-gr., bet wehl
 wairak no tahs tagadejahs, kas to wezo grahmatu weetā
 lihgā, Widjemē un Kurjemē 1881. gadā tika eeweſta lā
 lopīga dſ.-grahmata „Evang. luth. Geſangbuch für Kirche,
 Schule u. Haus, Riga und Mitau, Verlag von W. F.
 Häcker Riga.“ ſchi grahmata ir daudſ maſaka, lā bijuſi
 Almanax gr.; tai ir tiſ 532 dſ. Saſahrtota wina ir tā:
 I. Wiſpahrigāſ dſ. (ſwehtd., ſlawas- un teiſſchanaſ dſ.)
 kuhgſchanaſ, rihta un wakara dſ. II. ſwehtku-dſ. pehz
 baſnizaſ gada. III. peſtiſchanaſ ſahrtiba: 1. Deewa wahrds
 an kriſtiga draudſe, miſijone, 2. Kriſtiba un eeſwehtſchana, 3.
 ſweht. wakarehd. 4. grehku atgreeſchana un ſuhdſeſchana, 5.
 iziba un taiſnoſchana. 6. kriſt. dſihwoſchana wiſadāſ ſahrtāſ.
 7. kruiſta un eepreez.-dſ. 8. nahwe un muhſch. dſihwoſchana.
 Wina ir iſauguſi pehz Widſ. ſinodes noſpreeduma 1871. no prof.
 Uleſſander v. Dettinſena jau 31-mo reiſ iſdotāſ ſkolu-dſ.-gr.
 „Sammlung kirchl. Kernlieder Dorpat Gläſers Verlag 1871.“
 Tai ſaſahrtſchana wina jau tuwojahs muhſu tagadejai
 ſatw. gr., bet lai gan wina wehl wairak eewehero tahs
 wezahs dſeefmaſ, neſa Almanax gr., un tahs dod drihſ
 ſemāſ nepahrلابotā weidā, tā lā ſchāi ſinā nu eet uſ
 ſtru puſi par tablu, tad tomehr kreetniſ daudſums ir to
 dſeefmu, zaur lo abas grahmatas ſchkirahs. — Taſ nu
 er uſ to pamudinajiſ, no ſchihs grahmatas pahrtultot tahs
 wairak lā ſimts dſeefmaſ, kaſ labāſ jo labāſ un ſpehz-
 zāſ weztehwu dſeefmaſ, bet mums wehl naw. Kaħda
 eeſa no winahm jau tika tagadejā Widſ grahmata uſnem-
 taſ, weza Kaehlbrandta un pa daħai ari mani tulkſojumi.
 Bet kaħ jau muhſu dſeefmu-gr. bij driſeta, tad ta dſeefmu-
 tulkſochanaſ ſtraume pluhda wehl taħta, uu 4 turpina-
 jumōſ 1896—1899. iſnahza manāſ „Wehl kaħdaſ baſ-
 nizaſ dſeefmaſ, pahrzeltaſ no J. Neulanda, Walmeeraſ
 mahz., Riħgā pee J. Deubnera“. Tā tad aħrupuſ dſeefmu-
 grahmatahm ir auguſchāſ baſnizaſ dſeefmaſ klaħt preeſch
 25. gadeem taiſ „Jaunāſ garigāſ dſeefmāſ“ un tagad
 ſchinis „wehl kaħdaſ baſnizaſ-dſeefmāſ“. — Ir iſnahku-

ſčas gan wehl 1872. „Pukites apakſch Kristus fruſta no Emil Sotolowſta“, 1874. „111 dſeefmas no L. von Freytag-Loringhoven leelmahtes, 1878. „Jauni ewang. ar dſeefmu peelikumumu no J. Weyricha, Abraſchu mahz.“, 1877. „Tizibas mehrkis eelſch garigahm dj. no J. Rugena“, — 1884. „Paradiſes pukites“ no M. Luža, 1889. „Tizibas dſeefmas“ pee Freya, 1897. Inku Jahna „Garigas dſeefmas“ un 1902. „Kristiga zilweta zeta dſeefmas“, Jelgawâ pee Stefenhagena (no Ernst Schillinga) un wehl zitas wairaf paſchfazeretas dſeefmas un dſeefmuinas. Vet ſchihs garigahs dſeefmas naw ihpaſchi baſnizas dſeefmas, tà tà Kurſemes dſeefmu-grahmatas peelikums, kas 1904. iſnahza, no ſchihm pehdejahm maſ wareja iſſmelt. Jaſaka gan, ka paſchfazeretajeem maſ algas un pateizibas, kamehr wehl tahds pulks ir jo ſpehzigu baſnizas dſeefmu, kas til buhtu pahrtulkojamas. Par kam tad atkal no jauna mozitees, to iſteikt ſaweem paſchu wahjakeem wahrdeem, ko Deews ſawâ laikâ teem tehweem dewis dſeedaht kâ ar baſunes ſkrahahm! —

ſchi jaunaka un pehdiga baſnizas-dſ. grahmata, ko mineju, Kurſemes dſ. gr. jaunais peelikums, ko pehz 1903. g. Kurſ. ſinodes uſdewuma Kabiles mahzitajs Wiktors Lužaus, Windawas Latw. mahz. Anzis Gläfers, Jaunpils mahz. Aleſanders Bernewihs un Lutrinu mahz. Teodors Grünbergis jau ſchi 1904. g. beidsamâs nedetâs paſpehjuſchi klajâ laiſt, ir driketa Jelgawâ pee G. Behra. Tahs dſeefmas ſchai peelikumâ ir tahdas 19 no Widſemes jaunahs grahmatas, 2 no „Jaunahm dj.“, 22 no „Wehl lâhd. baſn. dj.“, 2 no Kurſ. dſ. gr. no 1806. g. — 1 no Widſ. dſ. gr. no 1809. g., 1 no „Tizibas dſ.“, 1 no Sotolowſka „Pukitehm.“ Jaunas te ir 59 dj., no kurahm 33 ir no muhſu tagadejahs Wahzu dſ. grahm. pahrzeltas. 17 no tahm ir parallel-pahrzehlumi no tahdahm dſeefmahm, kas jau muhſu Widſ. grahmatâs atrodahs. No 22 dſeefmahm eefahkuma newaru atraſt, kur nemtas un tullotas.

Tahda ir ſchi jaunakâ grahmata, glihtâ walodâ, labſ darbs un freetnis paleelinajums muhſu baſnizas-dſeefmu mantas-krahjumam. Rahdas 60 dſeefmas mums

nahtufchas klast; ar 33 dseefmahm efam tuwat titufchi Wahzu grahmatai. Teefcham labs folis us preekschu. Kad jau mehs ar fawu tagadejo grahmatu waram istift, tad nu Kursemneeki ar fawu, zaur fcho peelikumumu pawairoto gr. ar 630 numureem jo labi warehs istift.

Bet waj ar to nu efam ar dseefmu-grahmatas darbu galá?

Bernewig mahz. man raksta: Muhfu tagadeja Kurs. dseefmu gr. ir daschâ sîkâ pahrlabojama. Wezai dseefmai war palift weza flana, bet kas muhsu tagadejahm ausim peedausigi flana, tas japahrlabo. Dseefma, „Râ fposchi spihd mans Jesulinsch“ mums tagad wairs nepeeteef.— Kursemé domâ tuhlin kertees pee darba, lai pehz gadeem 12, kad wezahs dseefmu gr. kontrakts buhs notezejis, jaunâ driskejamâ grahmata buhtu gatawa. Bet tad winsch issala tahs domas: Waj newaretu pee fchi darba weenotees ar Widsemi? Waj tas newaretu buht, ka pehz kahdeem 12 gadeem Widsemi un Kursemei reisu tiftu ta pati weena dseefmu gr. Kurseme buhtu us weenofchanos domajufi,— bet kâ ir ar Widsemi?

Ko lai faka?

Ta ir mana weza ilgofchanahs ari, kâ to jau preeksch 26 gadeem isteizu, ka pehz Wahzu-draudses preekschsihmes ari Latw. draudsehm Widsemé un Kursemé wajadseja peenemt til weenu dseefmu grahmatu. Kad Raehlbrandta dj. dseedahs Kursemé un Gläsera un Bernewiza dj. dseedahs Widsemé, zaur to abi tiffim til bagataki. — Rapehz til daudj spehka par welti leetot, Kursemé tahdas dseefmas no jauna pahrzelt, kahdahm Widsemé jau ir labs tullojums, un otradi. Un Daugawai nu ir tilts pahrtaiſhts, brauz lautini fchurpu turpu pahr muhsu leelo upi, un buhtu labi, kad eenahufchi basniza nebuhtu fweſchi weens otram, bet waretu dseedahnt no weenas grahmatas. Un weenreis tas teefcham ir jadara.

Bet waj tas warehs tuhlin notift?

Merunafim nemas par to, ka warbuht atkal fazitu: „Bai Deewin, katru pahrdefmit gadu jauna dseefmu grahmata un buhs laudihm atkal lahdi simts tuhkstofch rublu no keshas ahrâ, un ihpafchi tagad, kur nu jau zeturtais truhkuma gads, un katra kapeika dahrga.“ — Kad nu weens waj diwi tos tuhkstofchus maffatu, tad buhtu jabihstahs. Bet to maffahs Kursemes uu Widsemes milijons Latwju, tà tad ta brehka ir leelaka nekà ta behda. Bet schim darbam stahw wehl ziti schlehrfchi preefschâ.

To redsejahm, kad preefsch gadeem Widsemê jauna grahmata bij eewedama. Ta bija grubtaka leeta, nekà eewest jaunpahrlaboto bihbeli. Bihbeli, waj weza waj jauna, to lasa weens, un lasa winu tahdu, lahda wina ir. Turpreti no dseefmu-grahmatas dseed basnizâ tuhkstofcheem lauschu kopâ. Tee bij deesgan bailigi gadi, kad dseedaja no wezahs un jaunahs grahmatas wifâs basnizâs us ween reis, un katram duhrahs ik swehrdeenas azis, zil nepatihkami tee wahrdi juht. Weens otris par to fuhrojas, bet panefa, un nu tas ir pahrzeests, un ir atkal pee weena. Toreis man firds puffsteja gan, ka neisnakt, kâ wezâ laikâ Kreeweem, grahmatas pahrlabofchanas deht leels trokfnis. Baldeefs Deewam, wifs isgahja kluſi un meerigi, lai ar gluschi tà nebija, kâ man mans wezais tehwa brahliſ Mika teiza: „Es domaju, ko Juhs tur wifu pa teem defmit gadeem buhfeet isstrahdajufchi. Neka, tahs pafchas wezahs dseefmas ween ir“. Labi jau buhtu, kad wif to atrastu. Bet dsirdu wehl schodeen no dascheem to fuhrofchanos: „lai nu buhtu tahs zitas dseefmas grossjufchi, kad waja-dseja grossit, bet tahs brahtu draudjes Loskieta dseefmas gan newajadseja aistift. Tahs bija tà jau labas, lahdas winas bija“. — Ja, katram ir sawas dseefmas aprastias un mihlas. — Un nu, kur wif grossfchanas wilni nostahjufchees, fazelt atkal jaunu wehju, kad bes ta war istift? Tas tà ir, kâ ir, muhsu deenâs, kur kritikas ir wairak, nekà maifes!

Bet tas darbs pats! Es jau toreis preefsch 26 gadeem winu ari notureju par weeglaku, nekà tas bija. Ar sawu pirmo preefschlikumu, ka waijaga labofchanas

darbu pee dseefmu-grahmataş faht, es titu no faweem mihleem amata-brahleem Nihgas aprinkî atraidihts un titu leelâ sinodê tif ar mokahm zauri: wifai wajadşigos mafos groşijumus ween şinode atkahwa. Paşchi tee, uş ko es lâ uş Deewa apdahwinateem dseefmineekeem wifu zeribu pee ſcha darba biju liziş, bija toreiş ſcha preekſchlituma wiştiiprakee pretineeki. „Şchi weza dseefmu-gr. ir ar luhgſchanahm un afarahm atkal nahkufi mums rokâ, — to nebuhs beş wajadşibas groşit. Juhs jaunee nemaf neşineet, ziş dahrga ta mums wezeem ir palikufe“. Tâ wezaiş Raehlbrandts ſazija. Un Ulmanam bij wehl zeetaki wahr-di, ar ko ſchim preekſchlitumam pretojahş. — Nu, darbu uşnehma gan, un abi mani pretineeki, Raehlbrandts un Ulmanis tika eewehleti tai komiſija, kam to darbu uşdewa. Sinams, taş darbş pats mahzija, ta bij tablak jaet, nekâ eefahumâ bij domahş, un galâ bija wiş lihdsſtrahdneeki, gods Deewam, gluşchi weenõş prahtõş. Tâ tad darbş 11 gadõş nahza pee gala, kad wiş dseefmu-grahmata bij diwreiş iſſtrahdata zauri, daudş weetâş nemti groşijumi atpakat, kur prahtş bij aiſrahwiş par tablu, daudş weetâş ne-eewehrotas kluhdas no jauna labotas. Gluşchi gatawu neweenu darbu newar dabuht ſchai wahjâ zilwefa-muhschâ. Deewa ſwehtiba, taş ir jaſata, ſchim darbam nebij truškufi, un ſtrahdajot ſaauga wiş lihdsſtrahdneeki kopâ weenâ draudſigâ mihleſtibâ uş wifu muhschibu.

Man ir wehl atminâ pehdiga ſehde 1888. gadâ Lugaişchõş pee Ulmana. Tur bijahm wehl ſtişwejuſchees pee pehdigahş dseefmas „Kâ atmins juhras diſtumâ“, waj atſtaht „Kad elles funş mums wirſu lauż“, waj ſazihţ „elles ſwehrs.“ Ulmanis aiſſtaşweja elles funi, jo tâ tee waldineeki ſwehru walſtibâ nahkufchi weens pehş otra: lauwa, lahziş, funş, uu tapehş ſchee noſaukumi labaki, nekâ nenofişmigaiş „ſwehrs“. Eş aiſrahdiju, ta no ſcheem mitologiſkeem waldineekeem tif lauwa ween war uş bişbeli atſauktees, un tapehş ari war dseefmâş minehtş kluht. Bet kad elles-lahziş un elles-funş bişbelê nemaf naw mineti un par palamu palikufchi kauſchu mutê, tad wini ir metami no dseefmahm ahra, lai nenoteek wehl zitam tâ,

là schim jaunam dseedatajam, kas dseefmu-grahmatu labi nepahršinadams us weenahm behrehm dabujis dseedah: „Nu ir kants tas elles lahjis, lai tad škan no lihgsuibas wifas malu malinas.“ — Tas bij mans pehdigais strihdinšch ar Ulmani. Kad Auninšch jau bij ašbrauzis, -- wezais Raehlbrandta tehws te wairs nebija klah, bij fašlimis un pehz maš deenahm ašgahja Deewa-meerā nu dseedah fawam lungam to jauno dseefmu augstākā škanā, — tad ar Ulmani weens wehl palizis kopā, pahrrunajahm nu laimigi nobeigto darbu, ka, lai gan wišī strahdneeki bijušchi weens fawads, là otris, tomehr domu daschadiba muhs nekad tā naw šchīhrufi, ka beidsot nebuhtu warejuschī weenotees, un tas tam darbum wispušigi nahjis par labu, ka taišni tee pretineeki bijušchi israudšiti pee ta weena darba. Tad es us Ulmani teizu: Nu šaki nu, mihlais brahl, kas tew no ta tika, ka tu tai pirmā sinodē us manu preekščlikumu, usfahkt šcho darbu, tā šchahwi wiršū, là ar leeleem gabaleem us šwirbuli? Un nu tew pašcham bijis muhs žaur gadeem jabaro, lai tawā namā wehl šcho darbu strahdatajam! Tā Raehlbrandtam, tā tew; — un lehtal newarejahm par draugeem tikt. — „Lai nu tā“, wiušch atteiza, „bet to elles-funi, to es tew nepeedodu, ko tu Sokolowškam nokahwis“. Nu, kad tik ween ta eenaida wehl, — tad tas muhs ar neschīrs. — Neschīhra ar, lamehr pehz gada laika 1890. gadā pats šchīhrahš un ašwadiju fawu mihto brahli un lihdsstrahdneeku us Lugaschu kapenehm to guldit lihdsjās fawam tehwan, bišškapam Ulmanam. Lai dus tur šaldi abi Latwju bajn. dseefmu dseedataji; Deews lai meelo winu dwehšfeliti. —

Paldeefs Deewam, ka šchis darbs tā labi nahza galā, tapat là bišbeles darbs, ko kopā ar Kursenneekeem strahdatajam muhsu Bielensteina wadišchanā. — Abeem mihteem tehweem, Bielensteinam, là Raehlbrandtam, te leeli nopelni, ka mahzeja kopā tureht strahdatajus, un pretneezibu waldiht, ka nepahršahpj robešchas. — Kad tahdu leelu kopigu darbu grib strahdah, tad bes tam newar buht, ka katram ir neshlaitami „Ššaaki jaupure“, là Bielensteins mehdsja fajit. Bet turam tad

fawš Zsaaks naw mihsch? Un upuret tahdu lahga puiku ar smutahm rihmehm, tas ir wifai fahpigi, „Wenn du meine Verse nicht lobst, so laß' ich mich von dir scheiden!“ (Seine).

Tà tas bija pee weenas un tahs paščas dseefmu-grahmatas. Pee fchi jauna darba buhs diwas dseefmu-gr. jafaweeno ar daudsumu parallel=dseefmahm, un katram ir fawa aprasta un buhs gruhti no tahs fchkirtees. Un te nahks wehl klabt, kas, kad strahdaja pee Widf. dj.-gr., muhs nemas neapgruhtinaja, proti ta daudj mas manama walodas fawadiba Kursemé. un Widsemé. Es atminos wehl, zil gruhti bij pee kopiga bihbeles darba, weenotees par to, waj fazit. 2. Kor. 5, 20. „leekatees falihdsinatees ar Deewu“, kà stahweja Gliicka tulkojumà un kà Widsemneeki gribeja, waj faziht „kaujatees falihdsinatees ar Deewu“, kà Kursenneeki uswahreja, un kà nu tai weetà stahw. Tà buhs daschu labu reij deesgan gruhti otram padotees.

At faut toreij, kad gandrihs tai pašchà laika, 1877—78. Kursenē un 1880—91. Widsemē pee tahm tagadejahm dseefmu-grahmatahm strahdaja, buhtu weenojuschees! — Bet tas bij laikam wehl par agru; wehl nebij wis pee daudseem ta atsichschana weetu atradusi, ka weenas grahmatas waijaga. Labš grib fawa laika.

Waj nu fchi atsichschana buhs deesgan spehzigà, ka abas sinodes us to darbu weenofees?

Kad biju no Glaesera un Bernewiga mahz. Kursenēs peelikuma grahmatinu dabujis un zauri isfkatijis, tad pee mums bija patlaban pehrminderu šapulze. Tai es liku fcho grahmatinu preekščà, kà fcheem patihf, un fo fchee jata par weenofchanos pee weenas grahmatas. „Nefas, dseefmas labas, — bet atkal til drihs jaunu grahmatu, kur fchi pati tagadeja wehl ir tihri jaunina, to tak mehs newaram!“ Nu kà tad pee weenas lai teel? — „Waj sineet“, tà weens pehlminders teiza, „lai wini nem muhsu grahmatu, un mehs nemšim winu peelikumu, kahdu ween wini grib; tad buhšim kopà. Un fo tad us preekšču dara, lai dara; kad reiju kopà, tad wairs neschkirfees“.

Kad labi apdomà, — tad ir tà waretu weenotees, un teefa ir: Kad reiju kopà, tad wairs neškirfees.

Nu, kà lai weenojahs, par to wehl warehs daudj runaht, un buhs ari wehl daudj japahršpreejch. Bet to es gan jau tagad gribetu šaziht: Waijadžiga ta weenošchanahs ir, lai muhšu deenàs, kur atkal radušchahs jaunàs bajnizas=djeešmas klahst, labi tulkojumi ij muhšu bagata Wahzu ewang. draudjes djeešmu-krahjuma no Kaehlbrandta, Schillingeem, Bernewitza, Gläsera un ziteem, ari tahs tiftu weenà weetà un wišeem draudjes lozefkeem rokà, kas tahs labpraht grib un ar preeku djeedahs lihds ar tahm wezahm. Tapehž nahkamai djeešmu-grahmatai waijaga daudj w a i r a k n u m m u r u, nekà tahm tagadejahm, lai gan ar to škaitu, kas tagad ir, bajnizas deewkalpošchanà waretu istift. — No weza zeeniga general-šupurdentes Christiani šaka, tas šawu muhšchu ne-efot wairak, kà 60 djeešmas djeedajis, tilai tahs wišu špehzigahs. Winšch mehđjis šaziht: Kapehž lai es wahjaku djeedu, kad man špehzigaka ir. Winšch nu tà. Bet tad nu djeešmu-grahmataš darba nemaj newajadsetu. Tahs 60 wišu-špehzigahs gan katrà grahmata jau buhs.— Tomehr waj tad rose ween ir puke un jelta magone? Wijolite un neašmirštele ir ari Deewa radibina. Kad Deews šawai ewang. draudsei šcho bagato djeešmu mantu ir dewis, kà angšchà peeminejahm, kahdas 10,000 djeešmas, pehž kam winas nebuhs djeedaht? Tahs wišas ir muhšu tizibas-tehwu žeta-djeešmas, ar ko wini šawu tizibas-žetu ir noštaigajušchi, kamehr pahrnahkušchi mahjàs, škatihst Deewu.— Muihu nahkamai djeešmu-grahmatai waijaga buht djeešmu-krahjumam, kur daudj maj katris lai atrod šawas mihtahs djeešmas, žif wimu mums ir. Pehž kam muhšu radušchahs Latw. bajnizas djeešmas lai wehl pašuhđ šche un tur majšs krahjumindš? Djeešmu-grahmata eewetotas tahs paštahwehs, bet wairak leelaku djeešmu-krahjumu mums majai Latw. tautai nebuhs, kà ta pati weena bajnizas djeešmu-grahmata.

Un teešcham mana pehlmindera wahrds nemaj naw jemē metams. Kà tad šastahw Kuriemes tagadešà dj.

LC. 2596

grahmata ar muhſa Widjemes gr.? Kurjemes grahamatâ ir 530 (ar peel. 630 dj.), muhſejâ 793, t. i. 263 (resp. 163 dj.) wairaf. No tahm ir drihĳ 400 dj. tahs paſchas, lai gan zaur jiteem tulkojumeem un labojumeem tahs neſkan wiſas wairs kopâ. Kurjemneekem ir 130, mums wairaf kâ 350 pawifam zitas, tâ fa uĳ 400 kopigahm dj. nahf lihĳ 500 dj., fur ſchſiramees. Ja nu mehſ pee tahm 400 kopigahm djeeſmahm nemam tahs 500, fur ſchſiramees, ſlaht, tad eſam ar djeeſm.-grahmatu no 900 num. kopâ un weenoti. Ta ir iſdarama leeta. — Ja nemtum Kurjemes gr. ar 530 dj., uĳ ko weenotees, tad mums wajadſetu peelifumta no 370 dj. — Bet ja peenemam Widj. gr. ar 790 dj., tad atleef peelifums tikai no 130 dj., lai teef pee weenibas. Pee tam ir Widj. gr. zaur 11 gadu darbu tomehr weenu datu wairaf labota, nekâ tagadeja Kurjemes, fur tif diwi gadus toreij ſtrahdaja. — Sinams, ar to netiftu tuhlin pee gruntigi ſiſtematiſki ſaſtahditas djeeſmu-grahmatas, bet pee grahamtas ar peelifumu. Bet ta jau nebuhtu nekahda nelaima, ja zaur to lehtaſ tiftum pee weenibas. — Un nemaj nebuhtu Kurjemneekem tas upuris janas, fa nu pee parallel-djeeſmahm wiſas Widjemes djeeſmas buhtu janem, kad Widjemes grahamtu peenem. Tur wehl war ſwabadaki rihtotees. Mehſ gan nupat eſam jaunu kontrakti ar Deubner-ſgu noſlehguſchi, un neteekam no muhſu djeeſmu-gr. nahkamôs pahrdſmit gaddôs walâ. Bet jau ſchinis peeſpadſmit gaddôs Deubner ſgm bij ſawas ſtereotyp-plates jaatjauno. Tas pehĳ 12 lihĳ 15 gadeem winam buhs atkal jadara. Tad jau war djeeſmas ar wiſeem numureem iſlaiſt, uĳ kurahm mehſ ar Kurjemneekem ne-eſam weenojuſchees, un tahs jaunahs, ſas tai weetâ nahf, war peelifumâ atraſt weetu. — War ari kahdus labojumus iſdariht ir pee tahm djeeſmahm, ſas paleef, lai Kurjemes brahteem darom pa prahtam, un tomehr Widjemneeki patur ſawu grahamtu, bet Kurjemneekem tâ kâ tâ jauna grahamata ir eewedama.

Tâ war beĳ leekahm ſaitehm tift pee djeeſmu-gr., uĳ kahdu ween waram weenotees, ja ari Widjemes dj. =

gr. peenemam un pee tahs peeleeefam peederigo peelifumu, kas daudi par 100 dseejmahm leelaks neisnahks, tãpat kã tagadejais Kurjemēs peelifums. — Ja grib weenotees, tad wiſu newar panahkt, kas buhtu wehlejams, bet labs jau ir, ko panahkt.

Ari pee dseejmu glihtibas buhs japazeeſchahs ar daſchu aſſonanzi ween rihmju weetã, lai neiſputinatu daſchu labu wezu perſchu tãtai rihmes deht. Latweeſchu waloda naw ne tuwumã tiſ bagata ar rihmehm, kã Wahzu. Behz kam iweſchi likumi muhs lai wairaf kalpina, nekã to waram panest?

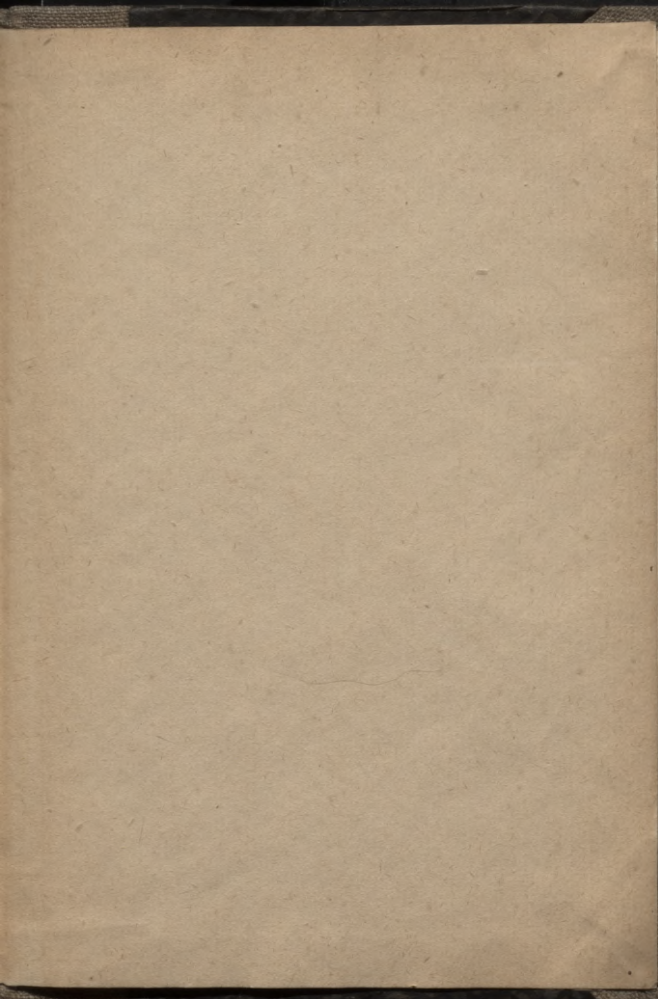
Daſcha dseejma wezã grahmata ari naw wairs gluſchi pehz muſſu tagadejahm auſihm, un tomehr buhs jaatſtahj tahda pati. Tas pulks diminutivu tai dseejmã „Kã iſpoichi iſpihd mans Jeſulinſch“ mums tagad wairs tã nepatihf, kã teem wezeem tehweem. Tãpehz mehſ iſcho dseejmu jau preeſch 15 gadeem gribejahm pahrgroſiht. Wezais Kæhlbrandts, kam teeſcham daſcha laba dseejma ir iſdewuſees, to pahrzehla gluſchi no jauna. Bija laba ari. Bet kad ſalihdſinajahm ar to wezo, ja, — tai wezai bij tomehr tahda behrniſchſiga preeka ſkana ar wiſeem diminutivveem, ka to tomehr paturejahm, patſ Kæhlbrandts ari lihdi. Tã eet. Tã tad, kad Deews dewis Kurjemẽ jaunus ſtrahdneekus dseejmu laukã, — muſſu wezee Widjemēs dſeedataji ir jau Deewa preeſchã, pehdigã lai kã Widjemẽ bajnijas dseejmas tãtai Ehrmana mahz, un Ballod ſkolotajs jaunus ſazerejuſchi, — lai mihtais Deews ari palihdi to darbu eeſahkt, kamehr ſtrahdneeki ir, kam preeks pee iſchi darba, — ka muſſu dseejmu-grahmatas wehſtures tagadejo laiſmetu weenreij drihktetu beigt ar „Widjemēs un Kurjemēs kopigo dseejmu-grahmatu“.

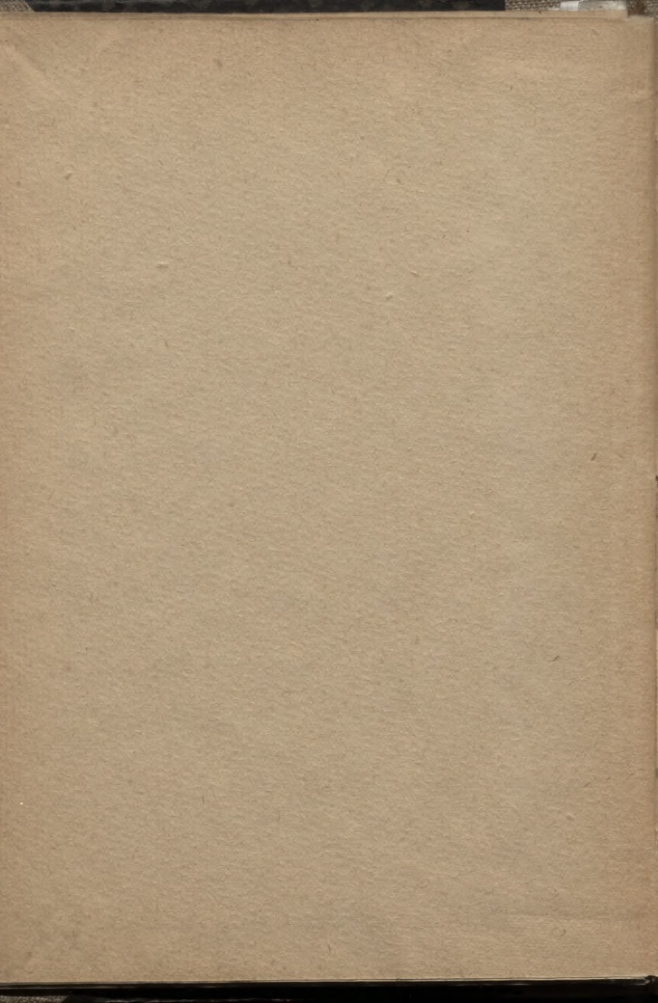
— — — — —
Zãſi:

4. lapas puſẽ	7. rindã no apaſchas:	Lenzſcha.
8. " "	16. " "	augſchas: 1526.
14. " "	7. " "	Brieſſforna.
16. " "	11. " "	182.

20. 2596

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0310081916